

VÅR 2007

KONJUNKTURBAROMETER FOR NORD-NORGE

ARENA: KAMPEN OM KOMPETANSEN

SpareBank 1 Nord-Norge

INNOVASJON
NORGE

Norut Samfunn

Både Norge og Nord-Norge er inne i en høykonjunktur som vi må tilbake til 1970-tallet for å finne maken til. Samtidig har regjeringen satt et sterkt fokus på Nordområdene. Begge deler bidrar til en stemning preget av optimisme og med oppmerksomhet rettet mot mulighetene som ligger i landsdelen. Her ligger det også noen utfordringer. Mens eksporten av varer fra Norge er i sterk vekst, så er det i Nord-Norge bare Nordland som har fulgt samme utvikling. Troms og Finnmark har hatt ubetydelig utvikling i eksporten av varer. Nyetableringene i Nord-Norge ligger under landsgjennomsnittet i alle sektorer unntatt industri. Og kompetansesektoren, der en forventer at den største delen av fremtidig økonomisk vekst vil finne sted, er konsentrert i noen få, større byer. Så, det er nok å henge fingrene i. Og med fokuset på mulighetene, i stedet for problemene, er sannsynligheten for å lykkes stor. Det har antakelig de som jobber for å få OL 2018 til Tromsø alt erfart.

Konjunkturbarometer for Nord-Norge vår 2007 er et samarbeid mellom SpareBank1 Nord Norge, Innovasjon Norge, Fiskeriforskning, Institutt for Økonomi ved Universitetet i Tromsø, Rød Tråd og Norut Samfunnsforskning AS. Norut er ansvarlig for det faglige innholdet, mens Rød Tråd er ansvarlig for språk og utforming. Formålet med konjunkturbarometeret er å bidra med informasjon og kunnskap om og til næringslivet i Nord-Norge.

Denne utgaven av konjunkturbarometeret skiller seg fra tidligere utgaver ved at vi gir mer plass til tema og mindre plass til de enkelte sektorene. Tanken er å se større sammenhenger i økonomien som går utover den enkelte sektor. Det er særlig kapitlene om internasjonale forhold og fremtidige muligheter og utfordringer i landsdelen som går utover det som tidligere har vært presentert i konjunkturbarometeret. De viktigste sektorene behandles kort innenfor temakapitlene.

Under arbeidet med konjunkturbarometeret har det vært jevnlig kontakt med en faglig referansegruppe, bestående av ressurspersoner fra ulike deler av samfunns- og næringsliv. Vi takker for de innspill disse har kommet med. Mange bedrifter har bidratt med informasjon og vi takker for den tid og de ressurser disse har stilt til rådighet. Innhold og konklusjoner er imidlertid Norut Samfunnsforskning AS sitt ansvar.

Konjunkturbarometeret er skrevet av et forskerteam bestående av Eirik Mikkelsen, Universitetet i Tromsø, Øystein Hermansen, Fiskeriforskning, Frank Olsen, Gro Alteren, Mikko Moilanen, Mette Ravn Midtgård og Margrethe Aanesen, alle Norut Samfunnsforskning AS. Margrethe Aanesen har koordinert og ledet arbeidet.

Utgiver: SpareBank 1 Nord-Norge
Utarbeidet av: Norut Samfunnsforskning AS
Utforming: Rød Tråd AS
Trykk: Lundblad Media AS

Henvendelser vedrørende Konjunkturbarometeret rettes til SpareBank 1 Nord-Norge, Utviklingsavdelingen.

Konjunkturbarometer for Nord-Norge finner du også på nett. Her finnes presentasjoner og tidligere utgaver.
www.snn.no

Innhold

• Forord	5
Mange muligheter - få hender	
• Økonomiske utviklingstrekk	6
Festen er ikke over	
• Muligheter og utfordringer i Nord-Norge	10
Ta i bruk mulighetene	
• Befolkning og arbeidsmarked	14
Ta vare på ungdommen	
• Internasjonale forhold	18
Suksess i globale markeder	
Marin sektor	20
Industri	20
Reiseliv	20
• Lokale og regionale forhold	22
Den som intet våger - intet vinner	
Energi	25
Privat tjenesteyting	26
Bygg og anlegg	26
• Noter	27

ARENA
Tema: Kampen om kompetansen

Utarbeidet av Kunnskapsparken i Bodø og SpareBank 1 Nord-Norge.

Fotografer	Side
Forsiden: "Kistefjell" av Elin Sørensen og Erle Stenberg, utsmykning på Skattens hus i Tromsø	
Illustrasjon av Voll Arkitekter AS	7
Terje Mortensen, VG	8
Tom Benjaminsen, Nordlys	9
Atle Mo, Forsvaret	11
Torgrim Rath Olsen, Nordlys	12
Bjørn Erik Olsen	15 og 16
Marius Fiskum, Nordlys	17
Nexans Norway AS	19
Finnmarksløpet	20
Liv Ask, Yellow Bastard Production	23
Statoil	25
Øvrige foto: Rød Tråd AS	

Mange muligheter – få hender

Konjunkturbarometeret tar pulsen på den økonomiske utviklingen i Nord-Norge. Vi presenterer fakta og beskriver retninger basert på historisk utvikling og mulige fremtidsbilder. Generelt ser vi et økonomisk bilde med få skyer på himmelen. Med god tilgang på kapital og stort fokus på nordområdene har vi alle muligheter til å utvikle Nord-Norge som et vekstområde i fremtiden.

Norge er inne i en høykonjunktur som har vart siden 2003. Selv om farta enda er høy, ser vi tegn til at hastigheten vil avta noe fremover. Rekordlav arbeidsledighet gir utfordringer med å skaffe nødvendig kompetanse og arbeidskraft. Norges Bank vil fortsette rentehevingen for å bremse kredittetterspørselen. Det er få indikasjoner på at vi vil få en sterk oppbremsing i økonomien. Det mest sannsynlige utfallet er en periode med redusert veksttakt.

Idrettstyret valgte Tromsø som nasjonal søkerby til OL i 2018. Det er ennå mye arbeid som gjenstår før Tromsø blir en offisiell kandidat. Den største utfordringen er om det er mulig å mobilisere den entusiasme og vilje som er nødvendig på et nasjonalt plan. Det er ingen tvil om at et OL i Tromsø vil tiltrekke seg og generere store mengder kunnskap i landsdelen,

og det i seg selv er et godt argument for å søke OL. Videre er det en fantastisk mulighet til å fremme et budskap om nordområdenes betydning også i forhold til globale miljøhensyn.

Kunnskap og kompetanse danner fundamentet for fremtidens velstandsutvikling. Arenabilaget viser med all tydelighet at det er kunnskap som er den sterkeste driveren når det gjelder å skape ny virksomhet. Dette er en klar utfordring for Nord-Norge som fortsatt henger etter nasjonen med hensyn til bruk av kompetanse. Bruken av kompetanse er klart sentrert rundt utdanningsstedene noe som bidrar til en forsterket sentralisering. Utstrakt bruk av teknologi og en stadig flatere verden gjør at konkurransen om de beste talentene hardner til, også på en internasjonal arena. For å være attraktive og tiltrekke oss talenter er Nord-Norge avhengig av å kunne tilby utfordrende og utviklende oppgaver til konkurransedyktige betingelser. Samtidig må vi legge til rette for oppvekstvilkår som gjør det mulig å leve det gode liv.

Vi takker de mange bidragsyterne til Konjunkturbarometeret og Arenabilaget. Deres kompetanse og vilje til å dele og skape kunnskap gjør dette til en spennende utgivelse.

Tromsø 8. mai 2007

Hans Olav Karde
Adm. direktør
SpareBank 1 Nord-Norge

Festen er ikke over

Bedriftene og husholdningene opplever fortsatt gode tider. Det er stor investeringslyst i næringslivet og det private forbruket er i vekst. Men, det er noen skyer i horisonten: Knapphet på arbeidskraft kan bidra til økt lønnspress som svekker bedriftenes lønnsomhet. Økte renter kan dempe det private forbruket og kjøle ned boligmarkedet. I tillegg kan økte renter føre til sterkere kronekurs og dermed svekket konkurranseevne.

Etter en periode med høykonjunktur siden 2003, nærmer den norske økonomien seg nå kapasitetsgrensen. Sysselsettingsveksten har aldri vært kraftigere, og arbeidsledigheten er rekordlav.

Både lønnstagere og bedrifter nyter godt av høykonjunktura. Norge har til nå vært i en særstilling med eksportprodukter som omsettes i internasjonale markeder med økende etterspørsel, og importvarer som stadig blir billigere. Dette har bidratt til å holde den innenlandske inflasjonen på et lavt nivå samtidig som reallønna har økt.

Konjunkturoppgangen i Norge har vært drevet av lave renter, økte investeringer, spesielt i petroleumssektoren, og sterk internasjonal vekst. Det forventes svakere

vekst for norsk økonomi i tiden fremover.

Arbeidsinnvandring virker dempende
Så langt har ikke den økte lønnsomheten i næringslivet slått ut i tiltakende lønnsvekst. Den viktigste årsaken er den store og økende arbeidsinnvandringen de siste årene. Arbeidsinnvandringen kommer spesielt fra nordeuropeiske land, og andelen fra de nye EU-landene er økende. Arbeidsinnvandringen virker inntektsdempende fordi inntektsnivået i disse landene ligger godt under det norske. På grunn av det høye norske inntektsnivået har Norge særskilte fortrinn. For det første er Norge konkurransedyktig i kampen om den internasjonale arbeidskraften. For det andre virker arbeidsinnvandringen dempende på den innenlandske inflasjonen.

I mange sektorer er det nå mangel på arbeidskraft. Dette, sammen med høy lønnsomhet i næringslivet, gir rom for økt lønnsvekst fremover. Både økt arbeidsinnvandring og konkurranse i produktmarkedet vil imidlertid kunne dempe prisveksten noe.

Økt rente og økte priser
Styringsrenta er nå 4%. Norges Bank har satt opp renten ni ganger siden bunnivået i 2005. Det forventes at styringsrenten skal opp til 5% i løpet av 2007/2008. Med en slik vekst vil rentedifferansen mot utlandet vokse til om lag 1%. Dette vil styrke kronekursen og dermed svekke norske eksportbedrifters konkurranseevne.

Det forventes at veksten i OECD-området

Tabell 2 Sysselsettingsandeler, 2005.

	Nordland	Troms	Finnmark	Nord-Norge	Hele landet
Primær	8,7	6,3	9,4	8,0	3,9
Industri	7,8	5,5	4,2	6,5	12,5
Energi	1,2	0,9	1,0	1,1	0,7
Reiseliv	10,0	9,1	9,4	9,6	8,5
Bygg/anlegg	7,0	6,7	7,4	6,9	6,8
Privat	24,9	27,1	24,0	25,5	33,5
Offentlig	40,5	44,4	44,6	42,5	34,2

Stor investeringslyst i næringslivet: Kræmer brygge i Tromsø er et av flere større prosjekter under planlegging.

avtar i 2007 og 2008 for så å ta seg opp igjen i 2009. For norsk tradisjonell industri er verdensmarkedets priser på råvarer og halvfabrikata viktig. Det er ikke forventet nedgang av betydning i de internasjonale råvareprisene i tiden fremover.

Konsumveksten økte kraftig i 2006, hovedsakelig på grunn av vekst i husholdningenes lønnsinntekt. Veksten i husholdningenes disponible realinntekt ventes å ligge rundt 4-5% de kommende år, noe som vil gi fortsatt høy konsumvekst.

Boligprisene har steget kraftig de siste fire årene. Til tross for økte renter og knapphet på arbeidskraft i bygg og anleggsbransjen, forventes boliginvesteringene å øke med 10% fram til 2009. Det forventes

også prisvekst, men veksten vil avta noe i perioden fram til 2009.

Veksten i Nord-Norge fortsetter
Nordnorsk økonomi påvirkes i økende grad av internasjonale forhold. Den store etterspørselen etter arbeidskraft i landet og landsdelen gjør oss avhengige av arbeidskraft fra utlandet. Samtidig er det også andre land i Europa som kjemper om den kvalifiserte arbeidskraften, og her er utfordringene knyttet til eldrebølgen betydelig større enn i Norge.

Norges Bank forventer lavere avkastning fra Petroleumsfondet i den kommende femtenårsperioden. Årsakene er hovedsakelig knapphet på arbeidskraft på grunn av den internasjonale eldrebølgen og

Tabell 3 Kompetanseindikator – antall år med utdanning utover grunnskole blant de sysselsatte, 2005.

Fagbakgrunn	Nordland	Troms	Finnmark	Norge
Allmenne	1,49	1,53	1,37	1,74
Humanistiske og estetiske	4,56	5,07	4,82	4,78
Lærer og pedagogikk	5,05	5,10	5,10	5,12
Samfunnsfag og jus	6,39	6,71	6,57	6,77
Økonomi og administrasjon	3,51	3,53	3,57	3,72
Naturvitenskap, håndverk og teknisk	3,43	3,70	3,41	3,85
Helse-, sosial- og idrett	3,99	4,28	4,11	4,24
Primærnæring	3,40	4,11	3,61	3,68
Samferdsel, sikkerhet og service	3,49	3,73	3,39	3,63
Totalt	3,27	3,54	3,25	3,59

klimaforandringer. Effektene av klimaendringer er foreløpig vanskelige å forutsi for nordnorsk næringsliv. Noen sektorer, med energi og spesielt fossilt brensel som viktig innsatsfaktor, vil bli direkte berørt gjennom utslippskvoter, CO₂-kvoter, pålegg om rensing og lignende. Samtidig har landsdelen store muligheter for næringsutvikling basert på alternativ energi, utvikling av teknologiske løsninger i energisektoren og overvåking av klimaforandringer.

Verdensøkonomiens sterkeste oppgang siden begynnelsen av 1970-tallet gjenspeiler seg i Norge og Nord-Norges rekordstore handelsoverskudd i 2006. I Nordland har utviklingen av eksportverdien på varer hatt samme utvikling som Norge totalt sett. Troms og Finnmark har ikke fulgt denne utviklingen. Dette kan blant annet forklares ved at disse to fylkene bare delvis har klart å følge opp eksportutviklingen i sjømat, og ikke har klart å følge opp eksportutviklingen i andre næringer.

Rekordår
2006 var et godt år med vekst i nær sagt alle næringer i Nord-Norge. I følge Norges Banks regionale nettverk forventes det at veksten fortsetter i om lag samme takt fremover. Kun bygg og anlegg avviker fra det generelle bildet. På grunn av høy kapasitetsutnyttelse var det her nullvekst, noe som forventes også for første halvår i 2007. Over halvparten av bedriftene melder at de vil ha noen eller betydelige problemer med å møte økt etterspørsel. Samtidig som det går godt i mange av eksportsektorene, ser man i Nord-Norge en dreining mot flere

Behovet for helsepersonell i distriktene har skapt rom for kreative bedriftsetableringer. I 2005 startet Maija-Liisa Aronsen mobil bedriftshelsetjeneste i Vadsø.

Innkjøpssjef hos Neumann Bygg i Tromsø, Tor Salamonsen, fortviler over dyrere byggevarer. Det siste året har prisene steget med 30 %.

sysselsatte i sektorer rettet mot hjemme-markedene.

Strammere arbeidsmarked

Arbeidsmarkedet er strammest i Hammerfest-regionen. Hakk i hel kommer Kirkenes, Tromsø og Midt-Troms. Arbeidsmarkedet begynte å bli strammere i midten av 2005 og har strammet seg ytterligere i 2006, både i Nord-Norge og resten av landet. Arbeidsmarkedet for ingeniører og bygningsarbeidere er strammere i Sør-enn i Nord-Norge, og hele landet må importere arbeidskraft for å dekke behovet. Når det gjelder yrker som krever høy kompetanse, er det vanskeligere å importere godt kvalifisert arbeidskraft. Språk- og kulturbarrierer fører ofte til at man ikke kan ta i bruk arbeidskraften så raskt som ønskelig. Det vil bli fortsatt mangel på helsepersonell og ingeniører i Norge de nærmeste årene, uavhengig av økonomiske trender.

Ifølge Norges Bank har sysselsettingen økt siden november 2006¹ innenfor industri, tjenesteyting, varehandel og kommune- og sykehussektoren, mens det ikke har vært noen endring i bygg og anlegg. I

tiden fremover forventes det vekst innen tjenesteytende sektor og industri, mens det ikke forventes store endringer i de andre sektorene. Det er fortsatt bygg og anlegg som rapporterer om størst mangel på arbeidskraft. Sammenlignet med november 2006 har arbeidskraften blitt knappere i tjenesteyting og kommune- og sykehussektoren.

Næringsutvikling

Bygg og anleggsbransjen opplever mangel både på arbeidskraft og byggematerialer. Utlendinger, særlig polakker, har så langt dekket en del av arbeidskraftbehovet, men her er det usikkerhet om utviklingen videre.

I alle næringer bortsett fra varehandel var det en markert prisvekst de siste 12 månedene. Veksten var kraftigst i bygg og anlegg grunnet mangel på arbeidskraft og råvareprisøkning, og i industrien på grunn av økte internasjonale priser.

Bransjene i marin sektor har enorme variasjoner i lønnsomheten. I lakseoppdrett bidro prisøkning sterkt til historisk gode

resultater. Driftsresultatene i fiskeflåten er i bedring, hovedsakelig på grunn av økte priser på torsk. Fiskeindustrien viser generelt lav inntjening, men omleggingen til mer ferske produkter i filetindustrien ser ut til å bedre resultatene.

Privat tjenesteyting sysselsetter relativt færre i Nord-Norge sammenlignet med landet. I flere av bransjene var driftsmarginene i 2005 høyere i Nord-Norge enn i landet.

Små bedrifter

Bedriftsstrukturen i nordnorsk og norsk industri bærer preg av små enheter. Rundt 65 % av bedriftene har under 10 ansatte. I Nord-Norge er det kun Nordland som har bedrifter med 250 eller flere ansatte. Nærings- og nytelsesmiddelindustrien har hatt en nedgang i antall ansatte i alle de tre nordligste fylkene. Innen produksjon av maskiner og utstyr har Troms hatt en relativt stor økning i sysselsatte, mens Finnmark har hatt en økning innen produksjon av mineralprodukter og transportmidler.

Politisk vilje?

Samtidig som landsdelen i økende grad blir påvirket av globaliseringen pågår det også viktige endringsprosesser lokalt. Regionalreformen har som mål å bedre regional utvikling. Fylkenes innspill må ta hensyn til de nye regionenes evne til regional utvikling og lokaldemokrati, og at regionene kan bli tunge nok til å påvirke statlig sektorpolitikk i ønsket retning. Analyser av dette må inn i regiondebatten i Nord-Norge i større grad enn til nå.

Behov for mer kompetanse

I mange sammenhenger hører vi at Nord-Norge trenger påfyll av kompetanse. Dette er ofte begrunnet ut fra en nasjonal sammenlikning, hvor Nord-Norge ligger etter på de fleste felt, og spesielt innen naturvitenskap og økonomiske/administrative fag. Vi ser på sammenhengen mellom landsdelens tilgang på og etterspørsel etter kompetanse. Tilgangen måles ved hjelp av en kompetanseindikator som viser antall år med utdanning utover grunnskole for ulike fagområder blant de sysselsatte i en region (Tabell 3). Etterspørselen måles ved hjelp av en stramhetsindikator som viser

forholdet mellom helt ledige arbeidssøkere og ledige stillinger. Vi ser at kompetansenivået varierer kraftig etter type fagutdannelse. Nord-Norge har generelt lavere tilgang på kompetanse enn landet totalt, og i Nord-Norge er det Troms som har den største tilgangen. Den relative differansen er størst innenfor naturvitenskapelige fag, og det kan tolkes som at det er her landsdelen har størst behov for påfyll av kompetanse.

Stramhetsindikatoren fra arbeidsmarkedet viser at det er spesielt mangel på fagfolk til bygg og anleggsbransjen, industrien og helse- og sosialsektoren. Noe av denne stramheten er konjunkturstyrt og noe er trendstyrt. Det trendstyrte gir et klart signal om hvilke områder som kan forvente økt etterspørsel også i fremtiden, mens det konjunkturstyrte er av mer forbigående karakter. Deler av stramheten i bygg og anlegg og industri er konjunkturstyrt. Økt etterspørsel etter helsepersonell, ingeniører og lærere er trend, og innen disse fagene vil vi se økt etterspørsel i mange år fremover². Stramheten på arbeidsmarkedet i Nord-Norge er mindre enn for landet to-

talt, det betyr at landsdelen har et fortrinn i tilgang på arbeidskraft. Samtidig er det store regionale variasjoner i kompetansen tilgangen. Generelt er den lavere i distriktene enn i byene. Erfaringsmessig vet vi at det er svært vanskelig å rekruttere høyt kvalifisert arbeidskraft som leger og tannleger til distriktene i Norge. Kompetanseindikatoren for helse og sosial er mindre i distriktene enn i byene fordi kompetansenivået er lavere, med kortere utdanning. I tillegg er det relativt sett færre sysselsatte innen helse og sosial i distriktene. Distriktene står derfor overfor store utfordringer rundt rekruttering av arbeidskraft, både i forhold til kompetansenivå og kompetansetype. Kanskje må man bare godta et lavere kompetansenivå i mange sektorer i distriktene enn i byene?

Ta i bruk mulighetene

Nord-Norge har mange muligheter, men for få hender til å realisere alle. Landsdelen er avhengig av tilstrekkelig tilgang på arbeidskraft og tilførsel av riktig type kompetanse. Det store mulighetsrommet gjør at det bør foretas noen valg i forhold til hva det skal satses på. Kompetansen bør tas i bruk der den bidrar til å skape ny vekst. Kompetanse i privat sektor bidrar sterkest til å skape ny vekst og nye arbeidsplasser.

Vi er inne i tidenes høykonjunktur med vekst i både privat forbruk og i markedene for norske eksportvarer. Samtidig har prisene på våre eksportvarer økt, mens mange importerte varer har blitt billigere.

Mye av inntektene legges igjen i det lokale og regionale næringslivet. I Nord-Norge jobber 2/3 av arbeidstakerne i næringer som hovedsakelig produserer for lokale og regionale marked. Med økt privat etterspørsel forventes det ingen reduksjon i denne andelen med det første.

Også på tilbudsiden råder optimismen. I 2005 ble personer over 18 år spurt om de helst ville være ansatt eller være sin egen arbeidsgiver. Det viste seg at personer fra Nord-Norge er blant de som i størst grad vil være sin egen arbeidsgiver, bare slått av Oslo/Akershus. I Nordland svarer hele 34,5% at de ville foretrekke å være selvstendig næringsdrivende. Dette var den høyeste andelen i hele landet. I Troms var andelen på 29% og i Finnmark 27,6%. Landsgjennomsnittet lå på 29,8%.

Samtidig er den faktiske etableringsraten for nye bedrifter lavere i Nord-Norge enn i landet sett under ett. Når en tar med alle næringer var etableringsraten (antall nyetablerte bedrifter i % av antall eksisterende bedrifter med ansatte) i Nord-Norge på rundt 20%, mens snittet for landet var nesten 30%.

Mulighetene står i kø

Regjeringen legger mye vekt på mulighetene i Nordområdene. Dette er en endring som signaliserer noe om positive holdninger til et geografisk område og folkene

som bor der. Mulighetene nærheten til Russland gir blir vektlagt, både som marked og som leverandør av høyt utdannet arbeidskraft.

Havområdene i nord skal som de første i verden forvaltes etter en helhetlig plan. Der skal en se økologi og økonomi i sammenheng. Det skal utvikles ny teknologi for offshore petroleumsvirksomhet i områder med særlig barskt klima. Bedrifter og forskningsmiljø i landsdelen har allerede helt eller delvis løst mange av de teknologiske og miljømessige utfordringene oppdrettsnæringa står overfor. Tendensen er fokus på mulighetene og ikke begrensningene i nord.

Vi vil her gå litt i dybden på to forhold som på kort og lang sikt blir viktige for landsdelens økonomiske utvikling.

Arbeidskraft og kompetanse

Vi blir ikke mange flere i Nord-Norge de nærmeste årene. Antallet personer i de mest yrkesaktive aldersgruppene, de mellom 30-40, går faktisk ned. I Nord-Norge kan vi få en situasjon med altfor mange muligheter og altfor få folk til å realisere dem.

Kompetansen blant arbeidskraften er i likhet med mengden viktig. Mulighetene landsdelen står overfor setter høye krav til kompetanse. Forskningsinstitusjonen NIFU Step la tidlig i 2007 frem en rapport der de estimerer at i perioden 2001 - 2007 vil landet ha aggregert manko på rundt 800 personer med forskerutdanning (dr. grad). Årsaken er at det ble opprettet

relativt få stipendiatstillinger ved norske universitet og høyskoler på 1990-tallet. En stor del av dagens professorer går av med pensjon de neste 5 årene. Norge har i dag ikke nok kvalifiserte personer til å fylle disse stillingene, dersom også næringslivet skal dekke sitt behov. Spesielt innen realfag, matematikk og teknologi, men også innen samfunnsfag og humaniora mangler det forskerkompetente personer.

Regional kunnskap

I moderne vekstteori forklares vedvarende økonomisk vekst med kunnskap og kompetanse som skaper ideer og innovasjoner. Ideer er gratis å duplisere og derfor er de driveren bak økonomisk vekst. Bedrifter som tar i bruk den mest kompetente arbeidskraften blir dermed vekstdrivende bedrifter.

Kompetansesektoren (KS):

KIFT:

Databehandlingsvirksomhet, Forsknings- og utviklingsarbeid, Juridisk, administrativ, org. teknisk tjenesteyting og revisjon, Arkitektvirksomhet og teknisk konsulentvirksomhet, Teknisk prøving og analyse, Annonse- og reklamevirksomhet, Formidling og utleie av arbeidskraft, Annen forretningsmessig tjenesteyting.

Høyteknologisk industri:

Forlag og grafisk industri, Kjemisk industri, Maskinvareindustri, Data- og kontorutrustningsindustri, Elektronisk industri, Radio- og fjernsynsindustri, Instrumentverkstedindustri, Motorkjøretøyindustri, Annen transportmiddelindustri.

Fra Holmen leir til FilmCamp. Ny næring i gamle forsvarsbygg.

For å beskrive den høyeste kompetansen i samfunnet er det vanlig å se på sysselsetting i KIFT-sektoren og i Høyteknologisk industri. Her betegner vi dem samlet som kompetansesektoren. En rekke studier har sett på sammenhengen mellom hvor kompetansen befinner seg og hvilke områder som opplever økonomisk vekst. De fleste studiene er utført for hele land eller regioner i flere land, og viser stort sett at de store byene er driverne bak den økonomiske veksten. Stor andel av sysselsetting i kompetansesektoren og høy absolutt størrelse på kompetansesektoren synes å være viktig.

Vi ser her på Nord-Norge, delt i 17 økonomiske regioner, for å finne sammenhenger mellom kompetansenivå og økonomisk vekst i de ulike regionene.

Kompetansens lokalisering

For å måle den relative størrelsen på kompetansesektoren i en region bruker vi lokaliseringskoeffisienter³. Mo i Rana, Tromsø, Bodø, Kirkenes og Harstad har alle koeffisienter større enn landsdelen, og Mo i Rana har den høyeste – og dermed størst andel sysselsatte i kompetansesektoren. Lokaliseringskoeffisienten tar imidlertid ikke hensyn til den absolutte størrelsen på kompetansesektoren i regionen. Ved å innføre en techpoleindeks⁴ tar vi også hensyn til dette, og da kommer de største regionene godt ut. Tromsø har den høyeste techpoleindeksen, etterfulgt av Bodø og Mo i Rana. Det er størrelsen på kompetansesektoren i regionen som gjør at Mo i Rana går fra 1. til 3. plass når vi skifter fra lokaliseringskoeffisient til techpoleindeks.

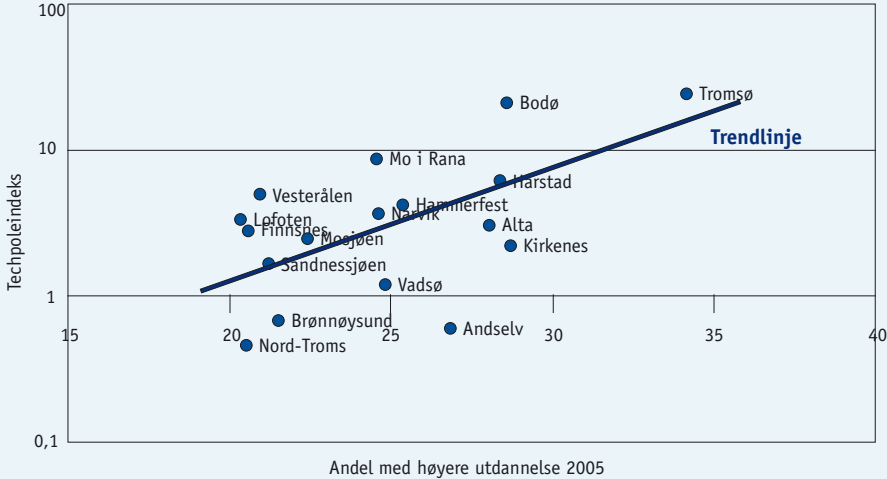
Årsakssammenhengen bak vekstteorien om kompetanse og ideer er at konsentrasjon av kompetanse i en region, gjennom høy andel og absolutt mengde, virker stimulerende på oppstart av nye kunnskapsintensive virksomheter. En slik konsentrasjon bidrar også til å gjøre en region attraktiv for kompetent arbeidskraft. Dermed kan både lokaliseringskoeffisienten og techpoleindeksen være et mål på en regions konkurransestyrke. Studier er gjort også for Norge som helhet, og her kommer Tromsø-regionen ut med en indeks på 0,7 og Oslo med 83,5. I det nasjonale bildet er Oslo den store driveren.

Figur 1 viser sammenhengen mellom techpoleindeksen og andel med høyere utdanning for de 17 økonomiske regionene i Nord-Norge - med en trendlinje. En vanlig

Tabell 4 Lokaliseringskoeffisient - LK, techpoleindeks - TI, Nyetableringer - NE og sysselsettingsendringer.

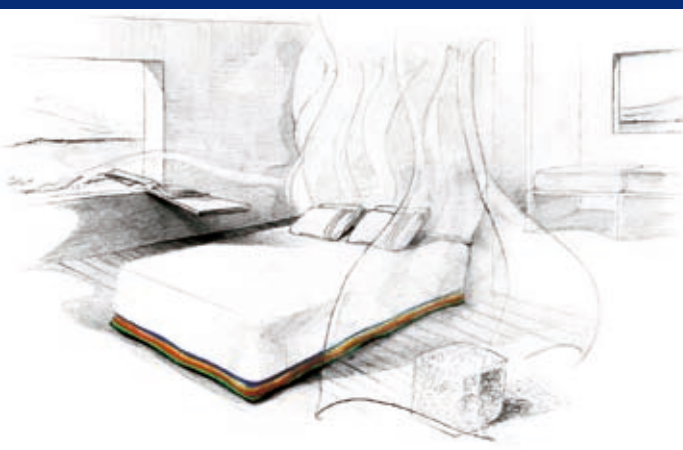
	LK	TI	NE	KS	Næringer
Bodø	1,2	24,9	10,4	3%	3%
Mo i Rana	1,27	10,1	7,6	-18%	-5%
Vesterålen	0,94	5,6	9,2	18%	-1%
Harstad	1,02	6,9	10,4	-19%	-1%
Tromsø	1,23	29	13	11%	4%
Hammerfest	0,93	4,7	10,1	60%	-2%
Alta	0,82	3,4	10,9	21%	8%
Kirkenes	1,11	2,5	9,3	-4%	5%

Figur 1 Sammenheng mellom techpoleindeks og andel med høyere utdanning.

”The house of winds”, er et av de planlagte byggene til The Other Side

The Other Side – villmarksluksus

Ombyggingen av Neidenelven Camping/Motel til designhotel symboliserer på mange måter mulighetenes Nord-Norge.

Campingplassen i Neiden skal bli til luksushotell med en rompris på 4-5.000 kroner. The Other Side, som det nye hotellet skal hete, er Norges første medlem av Design Hotels. Dette er en organisasjon som markedsfører luksushoteller og resorter i hele verden - med et spesielt fokus på design, service og funksjonalitet. The Other Side åpner på denne måten en helt ny salgskanal inn til Nord-Norge.

Design Hotels henvender seg til et ekstremt betalingsvillig marked, og på verdensbasis finnes det i alt 156 hoteller tilknyttet kjeden. The Other Side ble i 2006 ett av 12 hotell som fikk tilbud om å være tilsluttet Design Hotels. Nær 300 kandidater søkte om å bli tatt opp.

Overskrift for prosjektet i Neiden har vært ”Urban meets wildlife”. Hotellet skal bestå av 20 rom og suiter, alle med utsikt over tundraen, elva og Barentshavet. Inspirasjonen er hentet fra samisk og russisk kultur.

Claus Sendlinger, CEO i Design Hotels og en av verdens fremste reiselivseksperter, omtaler The Other Side som et av de mest spennende prosjektene han har sett.

The Other Side har allerede fått stor internasjonal oppmerksomhet blant annet gjennom omtale i The New York Times, og reisebyråer fra Europa, USA og Østen står allerede klar til å sende de første gjestene til luksushotellet.

tolkning er at de høyt utdannede i regioner klart under trendlinjen ikke klarer å skape særlig vekst i kompetansesektoren, mens de i regionene klart over trendlinjen bidrar til vekst og nyskaping.

For å teste teorien holder vi lokaliseringskoeffisientene og techpoleindeksen opp mot nyetableringer i perioden 2001-2006⁵ og sysselsetningsvekst i perioden 2000-2005. I følge teorien skulle da Tromsø, Bodø, Mo i Rana, Harstad, Vesterålen og Hammerfest ha høyest vekst i nyetableringer og sysselsetting. Når det gjelder nyetableringer kommer de nevnte regionene forholdsvis godt ut, både på antall nyetableringer totalt og innen kompetansesektoren. Svært få nyetablerte foretak overlever mer enn en begrenset tidsperiode. Derfor er det også viktig å se på utviklingen i sysselsettingen i regionene. Det er kun Tromsø og Bodø som har hatt sysselsetningsvekst både i kompetansesektoren og totalt. Vesterålen og Hammerfest har hatt sysselsetningsvekst i kompetansesektoren, men nedgang totalt, mens Harstad og Mo i Rana har hatt nedgang i begge kategoriene. Nedgangen i Mo i Rana skyldes i stor grad bortfall av industriarbeidsplasser og omstrukturering. For Harstad er spesielt nedgangen i kompetansesektoren vanskelig å forklare.

Dette kan tyde på at bare Tromsø og Bodø er store nok til at kompetansesektoren klarer å generere nye arbeidsplasser i og

utenfor egen sektor. I den nasjonale undersøkelsen kom Tromsø forholdsvis dårlig ut, og rapporten konkluderte med at ”mange av de høyt utdannede i regionene arbeider på universitet, høyskole, sykehus og offentlig administrasjon”. Disse høyt utdannede gir liten uttelling i nye arbeidsplasser for regionen.

Til tross for at både størrelse på og andel av sysselsetting i kompetansesektoren er viktig, opplever også regioner med lavere andeler og mindre størrelse på kompetansesektoren vekst både i nyetableringer og sysselsetting. Eksempler her er Alta og Kirkenes. Det er altså ikke bare vekst i kompetansesektoren som bidrar til sysselsetningsvekst.

Markedsposisjonering og eksport

Nordnorsk industri består i hovedsak av små bedrifter. I snitt har 65% av bedriftene i Nord-Norge mindre enn 10 ansatte. Små bedrifter tilbyr ofte et mindre produkt- og tjenestespekter og har færre ressurser til markedsposisjonering. Samtidig vil de møte konkurranse fra store konsern eller selskap som driver virksomhet i mange land og med betydelige ressurser i ryggen. Denne globaliseringen gjør både den kortsiktige og den langsiktige markedsstenkingen stadig viktigere, uavhengig av om bedriftene opererer på eksportmarkeder eller selger varene sine på lokale, regionale eller nasjonale markeder.

En utfordring for mange små bedrifter vil derfor være å vokse i sine innarbeidede markeder og å etablere seg i nye markedssegment. Det kreves personell og finansielle ressurser å øke markedsandeler i et konkurranseutsatt marked. I tillegg må man tilføre ny kompetanse for å lykkes i et nytt markedssegment. En strategi er å inngå i nettverk og strategiske allianser med bedrifter som har komplementær kompetanse. Prosessen med å selekttere samarbeidspartnere og å lære seg å jobbe sammen krever langsiktighet.

Et eksempel er Pumpeteknikk Nord AS på Melbu i Nordland, som satser på samarbeid med komplementære bedrifter i Lofoten og Vesterålen, samtidig som de vurderer nasjonale samarbeidspartnere. Målet er å bli en del av et sterkt leverandørmiljø til olje- og gassindustrien. Et annet eksempel er Demas AS i Dyrøy som har valgt å knytte til seg spesialkompetanse fra Kina, der de vurderer leverandører av komponenter. De to nevnte bedriftene opererer i dag hovedsakelig på regionale og nasjonale markeder, og i liten grad i utlandet. Når det gjelder eksportsatsing er det ting som tyder på at deler av nordnorsk næringsliv har noen utfordringer.

Troms og Finnmark har ikke hatt samme veksten i eksportverdien for varer som Nordland og landet for øvrig. Fra 2005 til 2006 hadde Nordland en vekst på 23%, Troms 4% og Finnmark 1,3%. For hele

landet var veksten i eksport av tradisjonelle varer på 19%. Årsakene til den svake utviklingen i Troms og Finnmark er flere. Ensidig eksportnæring hvor sjømat dominerer er en årsak. For lite satsing i forhold til markedsposisjonering og kunderelasjoner kan være en annen.

Utnyttes markedsmuligheter?

Danmark har vært det viktigste markedet for Finnmark siden 2001, og for Troms siden 2003. Med en fjerdedel av eksporten fra de to nordligste fylkene omsatt i ett enkelt marked er man sårbar for endringer der, som omstrukturering, utflagging av produksjon, endret handelspolitikk, etterspørselsmønster og innkjøpspolitikk. Eksportkompetansen i en bedrift begrenser seg ofte til primærmarkedet, og det er en langsiktig prosess å etablere seg i nye markeder.

Russland er det største eksportmarkedet for sjømat fra Norge så langt i år, som det var i 2005⁶. Troms og Finnmark har i 2005 og 2006 omsatt en relativt mindre andel av eksportverdien for sjømat i det russiske markedet sammenlignet med hele landet. En forklaring kan være at en stor andel av eksporten til Russland er sild, mens Troms og Finnmark primært eksporterer hvit fisk og laks. Man kan likevel stille spørsmål ved Troms og Finnmarks utnyttelse av markedsmulighetene i Russland. Dette markedet har stort potensial for ytterligere konsum av sjømat og landet

har en sterk økonomisk vekst.

Kunderelasjoner og markedskompetanse

Eksportstatistikken forteller ikke i hvor stor grad produsenter av fisk og fiskevarer forhandler direkte med importører, eller om de eksporterer via en salgsorganisasjon. Noen bedrifter i Troms og Finnmark bruker salgsorganisasjoner andre steder i landet. Salg via en eksportør kan være en fordel for mindre bedrifter som ikke ønsker et eget eksportapparat. Ulempen er at produksjonsbedriften får begrenset eller ingen kontakt med markedet⁷.

Relasjonsmarkedsføring krever direkte og langsiktig kundedkontakt. Dette betraktes som en viktig strategi for å posisjonere seg i internasjonale markeder. Relasjonsmarkedsføring er nødvendig i bransjer som leverer store, kompliserte prosjekter og tjenester. Kongsberg Satellite Services AS (KSAT) i Tromsø er et eksempel.

Bedrifter som leverer standard vare og råvarer er også tjent med langsiktige forretningsforbindelser. Det koster å stadig søke nye kunder. Importører bruker mer tid og ressurser på leverandører de allerede har en forretningsforbindelse med⁸. Dette er av stor betydning i et konkurranseutsatt marked. Relasjonsmarkedsføring krever at bedriften har et markedsføringsapparat med et spesielt ansvar for å betjene kunder i eksportmarkeder, og språkkunnskaper er viktig for kvaliteten på informasjonen som

utveksles. Dette har igjen en positiv effekt på resultater oppnådd i markedet⁹.

OL – hva med 2019?

Skulle OL bli lagt til Nord-Norge og Tromsø blir det en megabegivenhet. Men tar det oss inn i europeiske regioners elitedivisjon når det gjelder økonomisk utvikling?

I utbyggingsperioden vil det være et stort behov for arbeidskraft, hovedsakelig innen bygg og anlegg. Hvor stor andel av disse oppdragene som tilfaller nordnorske bedrifter vil avhenge av konjunkturforsholdene. Utbyggingsoppdragene er kun av midlertidig art, mens det er de varige effektene vi skal leve av. Det forventes et stort løft for reiselivet i landsdelen som følge av det store markedsføringspotensialet som OL innebærer. I planleggingsfasen vil det være behov for mange typer høykompetanse. Det lokale næringslivet og de lokale kunnskapsmiljøene kan bidra med mye kompetanse, noe kompetanse må også hentes utenfra. Både mulighetene for vekst i reiselivet i etterkant og mulighetene for å holde på den kompetente arbeidskraften fordrer planlegging, samarbeid og klare markedsføringsinnsatser som starter i god tid før OL. Jo tidligere alle involverte aktører begynner å tenke 2019, desto større varige effekter.

Ta vare på ungdommen

For å møte landsdelens fremtidige behov for kompetent arbeidskraft er attraktive utdanningstilbud og spennende jobbmuligheter de viktigste faktorene. Ungdommens karrierevalg må samsvare med det nord-norske næringslivets behov. For tiden er arbeidsmarkedet mindre stramt i Nord-Norge enn sørpå. Forgubbing og netto fraflytting fra landsdelen reduserer arbeidskraftstilbudet de kommende årene.

De nærmeste årene blir det å få tak i tilstrekkelig og kompetent arbeidskraft den store utfordringen både for Norge og den nordligste landsdelen. I høstens Konjunkturbarometer så vi at befolkningsøkningen i Nord-Norge var langt lavere enn i landet som helhet. Med få unntak er årsaken den langvarige netto utflyttingen fra landsdelen. Dette har fått konsekvenser for alderssammensettingen, og vil få sterkt uheldig innvirkning på arbeidsmarkedet fram til 2010 - dersom utflyttingsmønsteret fortsetter.

Videre så vi at økningen i sysselsettingen på landsbasis var større enn på lenge, mens den var forsvinnende liten i Nord-Norge. Årsaken er igjen utflyttingen som gjør at Nord-Norge mister personer i aldersgruppene med høyest yrkesdeltaking.

I tidligere oppgangskonjunkturer har Nord-Norge avgitt arbeidskraft til resten av landet. Spørsmålet nå er hvorvidt et større fokus på Nordområdene, og ikke minst på Nord-Norge som mulighetslandsdel, vil bidra til at særlig den yngre delen av befolkningen blir værende nordpå?

Vi ble færre i løpet av 2006
I løpet av 2006 ble befolkningen i Nord-Norge redusert med vel 500 personer. Selv med et fødselsoverskudd på nesten 1.100 personer og en netto innvandring på over 1.700 personer, var dette ikke nok til å demme opp for en netto utflytting på vel 3.350 personer. Det er Nordland og Finnmark som mister folk, med en reduksjon på henholdsvis vel 800 og 250, mens Troms har en økning på nesten 550 personer. Ved årsskiftet var folketallet i Nord-Norge vel 460.000.

Færre yrkesaktive
I et arbeidsmarkedsperspektiv er aldersfordelingen i befolkningen interessant, og da særlig utviklingen i aldersgruppen 16-74 år. Dette fordi det hovedsakelig er her den arbeidsdyktige delen av befolkningen befinner seg. Ved å se på hvordan antallet personer i denne aldersgruppen utvikler seg de neste 3-4 årene kan vi si noe om den demografisk betingede tilgangen til arbeidskraft i landsdelen.

Mens antall personer mellom 16 og 74 år vokser med vel 3% fram til 2010, så synker antallet mellom 30-35 år med vel 15%, eller nesten 5.000 personer. Også

aldersgruppen 36-40 reduseres, men noe mindre med sine 5%. Dette er lite gunstig fordi det er disse aldersgruppene som for alvor kommer ut på arbeidsmarkedet. Etter 30 er de fleste ferdig med utdanning og klare til å ta fatt på en yrkeskarriere. På landsbasis finner vi samme tendens for personer mellom 30-35 år, men her er det ingen nedgang i aldersgruppen 36-40 år.

Det er sammensatte årsaker til at disse to aldersgruppene reduseres så sterkt i Nord-Norge. For det første er denne aldersgruppen i utgangspunktet svært liten. Landet som helhet hadde noen av etterkrigstidens laveste fødselsrater i årene rundt 1980. For det andre er det i stor grad personer i denne aldersgruppen som flytter fra landsdelen. Ofte har de bodd utenfor landsdelen i lenger tid på grunn av utdanning, men rundt 30 kommer de ut i yrkeslivet, og må foreta valg av bosted. Svært mange velger da å bosette seg der de har tatt sin utdanning, eller der de finner det beste jobbtilbudet.

Både innenfor utdanningstilbud og attraktive jobber har Nord-Norge relativt sett tapt til landet for øvrig. Det er derfor kritisk at landsdelen satser på disse to

Kreativitet og samhandling er viktig for fremtidig næringsutvikling. Her fra Ungdommens kulturmønstring, fylkesfinale Nordland 2007.

områdene dersom vi ikke skal fortsette å "eksportere" den mest arbeidsføre delen av befolkningen sørover.

Flere unge og gamle
Det positive er at aldersgruppene mellom 16-25 år vokser med vel 12%. Det er mer enn på landsbasis, der veksten er på vel 5%. Denne aldersgruppen vil imidlertid i stor grad være under utdanning og vil bare i begrenset grad bidra til å øke tilgangen på arbeidskraft de nærmeste årene.

På litt lengre sikt er det interessant at aldersgruppen mellom 16 og 20 år vokser mest. Det understreker viktigheten av å bygge opp gode og attraktive utdanningstilbud i landsdelen, slik at flest mulig velger å ta utdanning i Nord-Norge. Det er en kjensgjerning at dette også øker sannsynligheten for at de finner seg jobb i landsdelen.

Den betydelige økningen i aldersgruppen 61-67 år er et poeng med hensyn til befolkningens framtidige alderssammensetning. Denne gruppen øker med over 20% i Nord-Norge fram til 2010, og med over 25% i landet som helhet. Dette understreker betydningen av å holde folk i arbeid i alle fall fram til 67 år. Da utsettes "pensjonist-flodbølgen" noe. Kombinasjonen av den veldige veksten i denne aldersgruppen og økt mulighet for førtidspensjonering er uheldig i et arbeidsmarkedsperspektiv. I alle fall så lenge vi er i en høykonjunktur. Også pensjonistene, dvs aldersgruppen 68-74 år, øker. Det gjør det interessant å få deler av denne gruppa ut som reservearbeidskraft.

Store regionale variasjoner
Bildet som er tegnet overfor har noen geografiske unntak. Noen kommuner spesielt i Troms har en mindre reduksjon i aldersgruppen 30-35 år. Det gjelder Tromsø, Bardu, Nordreisa, Storfjord og Lyngen. Bykommuner som Bodø, Narvik, Alta, Hammerfest og Sør-Varanger har alle like store eller større reduksjoner i denne aldersgruppen enn gjennomsnittet på 15%. Harstad og Lenvik, samt sterke industrikommuner som Vefsn og Rana har i tillegg en relativt stor nedgang i aldersgruppen 36-40 år. Mange småkommuner i ytre kyststrøk i Nordland og Finnmark, samt noen innlandskommuner i Troms får reduksjon i aldersgruppen 25-30 år og/eller 20-25 år. Alt dette er alvorlig for den framtidige rekrutteringen av arbeidstakere.

Stramt arbeidsmarked

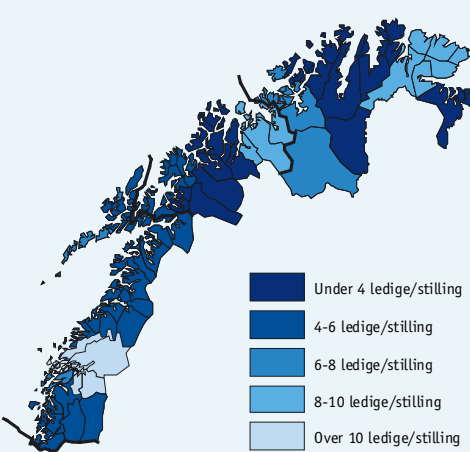
Etter en uvanlig lang periode med oppgangstider uten økning i sysselsettingen, førte konjunkturoppgangen til at det norske arbeidsmarkedet begynte å stramme seg til i midten av 2005. Også i Nord-Norge førte konjunkturoppgangen først i 2005 til et strammere arbeidsmarked. At arbeidsmarkedet brukte så lang tid på å tilpasse seg skyldes at det kan ta en god stund fra bedriftene bestemmer seg for å øke arbeidsstokken etter en konjunkturbunn til sysselsettningsnivået blir så høyt at bedriftene får problem med å rekruttere arbeidskraft. Stramheten i arbeidsmarkedet illustreres godt av NAVs register over helt ledige arbeidssøkere og ledige stillinger. Ut fra

dette har vi laget en stramhetsindikator som viser forholdet mellom helt ledige arbeidssøkere og ledige stillinger. Jo lavere dette forholdet er, desto strammere er arbeidsmarkedet. Indikatoren kan også tolkes som et mål på hvor godt arbeidssøkere bosatt i et område (arbeidskraftstilbudet) samsvarer med arbeidsgivernes behov. Lavt forholdstall mellom ledige og stillinger tyder da på at man må importere arbeidskraft fra andre regioner eller land.

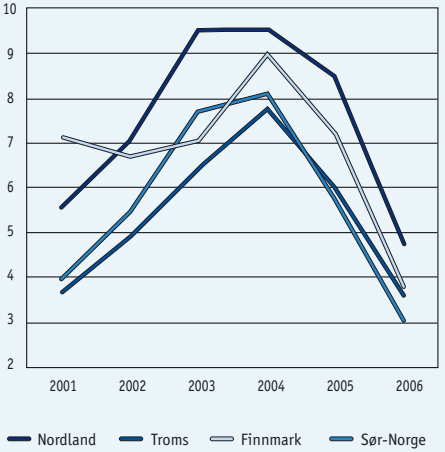
Strammest i Hammerfest
Av fylkene har Troms det strammeste arbeidsmarkedet i Nord-Norge, mens rekrutteringsproblemet det siste året har økt raskest i Finnmark. I 2006 plasserer Nordland, Troms og Finnmark seg henholdsvis på 17., 10. og 13. plass blant alle landets fylker, målt med stramhetsindikatoren. Det betyr at sett i en nasjonal sammenheng er arbeidsmarkedet mindre stramt i Nord-Norge (Figur 3).

Går vi ned på regionnivå finner vi det strammeste arbeidsmarkedet i Hammerfest-regionen. Der er det bare 2,8 arbeidssøkere bosatt i området per ledig stilling. Deretter er mangelen på arbeidskraft størst i Kirkenes-regionen, mens Midt-Troms og Tromsø-regionen følger hakk i hæl. Det er bare disse regionene som har strammere arbeidsmarked enn landsgjennomsnittet. Bodø-regionen og Brønnøysund-regionen hadde de strammeste arbeidsmarkedene i Nordland i 2006 (Figur 2).

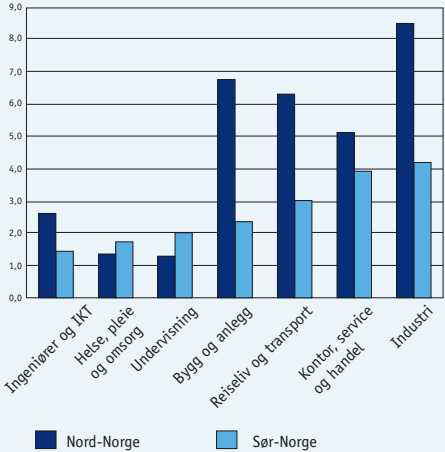
Figur 2 Stramheten på arbeidsmarkedet fordelt på økonomisk region i 2006.

Figur 3 Stramhetsindikator 2001-2006.

Figur 4 Stramhetsindikatoren i Nord- og Sør-Norge innen utvalgte yrkesgrupper i 2006.

Mangel på arbeidskraft i byggenæringen; et konjunkturproblem.

Etterspørselen etter helsepersonell vil øke uavhengig av konjunkturer.

Mats Bang Pedersen og Yngve Mofoss vant fylkesmessa for ungdomsbedrifter i regi av UNGT Entreprenørskap med "Spillet om Tromsø".

Rørleggere søkes

Arbeidsmarkedet er slakkere innen de fleste næringer i Nord-Norge enn ellers i landet, men det er vanskeligere å få tak i helsepersonale, lærere og ledere i Nord-Norge enn i Sør-Norge.

Arbeidsmarkedet innenfor bygg og anlegg er blitt betydelig strammere i Nord-Norge de to siste årene, men er likevel langt slakkere enn i resten av Norge. Mangelen på arbeidskraft i bygg- og anleggsyrker er mest merkbar for bedrifter som har behov for rørleggere i Finnmark og Troms, etterfulgt av elektrikere i Troms. Siden mangelen innenfor disse yrkene er stor i hele landet, kan en ikke regne med rekruttering av sørnorsk arbeidskraft. Problemet søkes løst blant annet gjennom økt bruk av personer på opplæring, mer utenlandsk arbeidskraft og høyere lønn for å tiltrekke

seg eller holde på arbeidskraft. Som et eksempel kan nevnes at antall arbeidstillatelser (førstegangs og fornyelse) i Nord-Norge til personer fra de nye EØS-landene steg fra 1300 i 2005 til 3800 i 2006. Mange blir rekruttert til bygg og anlegg. Dette er trolig en vesentlig årsak til at rekrutteringsproblemene i disse næringene oppleves som langt mindre nå enn under forrige høykonjunktur. Mange utenlandske fagarbeidere har korttidskontrakter og jobber på prosjektbasis.

Selv om tilgangen på fagarbeidere fra Øst-Europa bidrar til å dempe problemet noe, veier det ikke opp for mangelen på kompetente prosjektledere og ingeniører innen industri- og byggenæringene. I mangel på norske ingeniører, har større bedrifter begynt å se mot Europa for å få tak i ingeniørkompetanse. Arbeidsmarkedet for

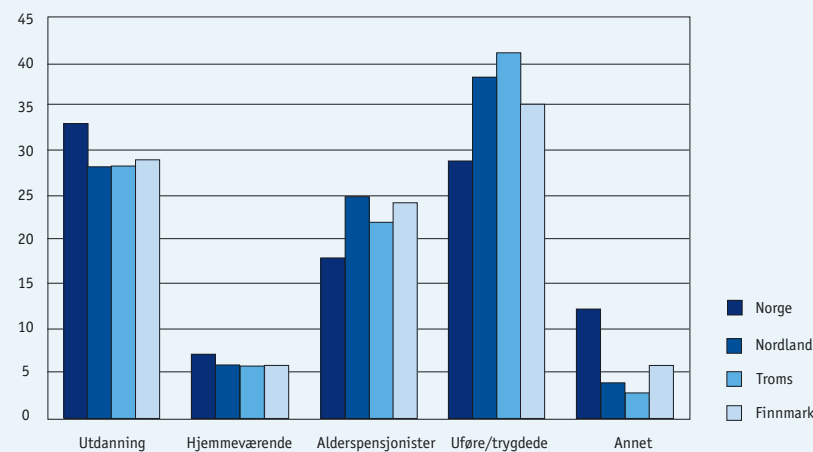
ingeniører er meget stramt i Finnmark og Troms, og er på nivå med landet ellers. I Nordland har det derimot ikke vært spesielt vanskelig å få tak i ingeniører. Vi ser også at Snøhvitutbyggingen holdt arbeidsmarkedet stramt for ingeniører i Finnmark under konjunktur nedgangen i 2002-2003 (Figur 3).

Det er stor mangel på helse-, pleie-, og omsorgspersonell i Nord-Norge, og arbeidsmarkedet er langt strammere enn ellers i landet for leger i Troms og Nordland. Problemet med rekruttering av sykepleiere er blitt mindre i Nord-Norge fra 2001, men vi ser tendenser til at arbeidsmarkedet strammes til igjen de nærmeste årene. Sykepleiere fra våre naboland har antakelig gjort arbeidsmarkedet mindre stramt de siste årene, men denne importen er i ferd med å bli mindre, fordi Norden og store deler av Vest-Europa vil oppleve mangel på helsepersonell. Helsevikarbyråer vurderer nå import av helsepersonell fra land som India, Kina, Japan, Filippinene og Sør-Korea.

Hvordan hente arbeidskraft?

Prognosene om at høykonjunktoren vil fortsette betyr at vi kan forvente mer markerte rekrutteringsproblemer i de neste årene. Mangel på arbeidskraft er en hemsko for vekst og kan resultere i økt lønnsvekst og svekket konkurransevne. På kort sikt kan noe av mangelen løses ved å importere arbeidskraft, mens øking av kompetansen i arbeidsstyrken er en mer langsiktig strategi for å løse rekrutteringsproblemer.

Figur 5 Personer utenfor arbeidsstyrken fordelt på kategori, i prosent.

Flere pensjonister i arbeid

Den eldre befolkningen utgjør en betydelig ressurs som arbeidskraftsreserve, og med sin høyere andel ulike typer pensjonister og trygdede har Nord-Norge her et større potensial sammenlignet med landet sett under ett. Mange av dagens eldre er i bedre form enn tidligere eldre var, samtidig som den reelle pensjonsalderen har sunket til under 60 år. Regjeringens nye pensjonsreform tar sikte på å endre dette ved at man kan jobbe så mye man vil – uten å miste pensjonen.

Friere arbeidsinnvandring

Ved å åpne for større arbeidsinnvandring enn i dag, og gjøre prosedyrene for oppholds- og arbeidstillatelse enklere, vil tilgangen på arbeidskraft kunne økes. Dette vil kunne forhindre et sterkt lønnspress i næringslivet i landsdelen. I den grad den økte tilgangen på arbeidskraft kan anvendes innenfor områder der det er flaskehalser, kan importarbeidskraften bidra til økt produksjon og sysselsetting også i andre deler av økonomien. Ulempen ved økt arbeidsinnvandring er at billig arbeidskraft kan gjøre det mer krevende for norsk ufaglært arbeidskraft å få jobb. Det samme gjelder andre grupper som ikke har de kvalifikasjonene og egenskapene arbeidsgivere primært ønsker seg.

Kompetanseutvikling

Utdanning og kompetanseutvikling er de viktigste virkemidlene for å gi det nordnorske arbeidslivet tilgang på relevant kompetanse av høy kvalitet. Myndighetenes samarbeid med næringslivet er viktig i forhold til rekrutteringen til teknologi- og

realfag. Der utdannes det i dag for få til å dekke landsdelens fremtidige behov. Disse fagene er avgjørende for at det nordnorske næringslivet skal klare å øke produktiviteten og utvikle fremtidens produkter og tjenester. For at ungdommens utdanningsvalg skal samsvare bedre med næringslivets behov, er det viktig at de får god karriereveiledning, både når det gjelder utdannings- og yrkesvalg.

Kamp mellom privat og offentlig sektor?

Tradisjonelt sett har offentlig sektor vært den som absorberer overflødig arbeidskraft i nedgangstider. I forhold til samme logikk bør denne sektoren frigi, eller i hvert fall ikke konkurrere om, arbeidskraft i oppgangstider. En slik konklusjon er kanskje akseptabel dersom en tenker på at sektoren driver med administrative oppgaver, som kan holdes på et minimum. Utfordringen nå er blant annet at en ser behovet for å bygge opp utdanningstilbud i Nord-Norge som skal forsyne nordnorsk arbeidsliv med ingeniører og realfaglig kompetanse. I tillegg varsler regjeringen i budsjettet for 2008 om midler til 10.000 flere personer i omsorgssektoren. Begge deler krever flere inn i offentlig sektor. Dette vil til dels være høyt kvalifiserte folk, som også næringslivet i landsdelen vil være interessert i. Vi vil derfor få en situasjon der offentlig og privat sektor vil komme til å konkurrere om den samme arbeidskraften.

Suksess i globale markeder

Industrifylket Nordland opplever stor eksportvekst, både i verdi og volum. Stor internasjonal etterspørsel og høye priser er hovedårsakene. Langsiktige investeringer og kompetanseutvikling gjør at Nordland også er godt rustet for fremtiden. Eksportnæringene i Troms og Finnmark består hovedsakelig av bedrifter innen sjømatnæringen. Utviklingen i eksportverdi fra Troms og Finnmark har ikke hatt samme positive utvikling som Nordland og resten av landet.

Verdien på eksporten av varer og tjenester har hatt en meget god utvikling. Siden 1990 har Norge hvert år solgt mer enn vi har kjøpt fra utlandet, og i 2006 var det rekordstore handelsoverskuddet på nesten 370 mrd kroner. Samlet eksportverdi var på 998 mrd kroner, og utgjorde 46,4 % av verdiskapingen (BNP). Det er hovedsakelig økte priser på viktige eksportvarer som har ført til høyere eksportverdi (Figur 6). Norge er i stor grad et råvareeksporterende land, med høy eksport av olje, gass, fisk og aluminium.

Eksport av varer
Eksportverdien har vokst for alle viktige varegrupper. Den totale eksportverdien av varer var i 2006 på nærmere 780 mrd kroner. Råolje er Norges viktigste eksportvare, og sammen med naturgass og kondensat utgjorde dette over 60% av den totale eksportverdien av varer. Eksport av varer fra fastlandsøkonomien utgjorde 301 mrd kr. Viktige varegrupper er sjømat, kjemiske produkter, maskiner og transportmidler, og der eksportverdien for sjømat utgjorde 35 mrd kr.

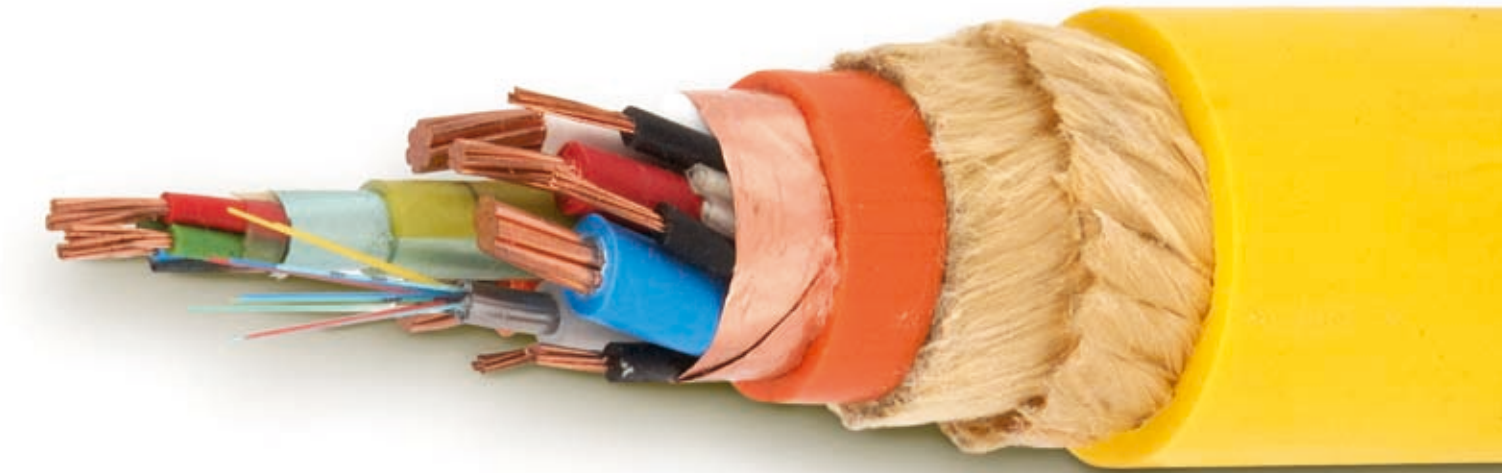
Eksport av varer fra Nord-Norge
Nordland hadde en eksportverdi av varer, unntatt råolje, gass, kondensat, skip og oljeplattformer, på 15,1 mrd kroner i 2006, Troms nådde 2,6 mrd, mens Finnmark endte på 2,1 mrd kroner. Nordland skiller seg fra Troms og Finnmark med hensyn til hvordan eksportverdien av varer har utviklet seg i perioden 1997 til 2006 (Figur 7). Her har eksportverdien økt betraktelig, mens den for Troms og Finnmark har ligget omtrent på samme nivå. Den positive utviklingen i eksportverdien i Nordland kan forklares av en god vekst i eksportverdien av bearbeidede varer og sjømat. Bearbeidede varer omfatter blant annet kjemiske produkter og jern, stål og metaller. Disse stod for den største andelen av eksportverdien. Nordlands viktigste eksportmarked er Tyskland, Nederland og Sverige.

For Troms og Finnmark er sjømat den viktigste eksportvaren. I 2006 utgjorde den henholdsvis 94% og 84% av den totale eksportverdien for varer. Danmark er det viktigste eksportmarkedet for de to fylkene med en fjerdedel av eksportverdi-

en. Det dreier seg primært om sjømat som selges til videreforedlingsindustrien. Tabell 4 viser endringer i eksportverdi fra 2005-2006 for viktige varegrupper fra de nordnorske fylkene. Det har vært en positiv utvikling for alle varegruppene i Nordland. Finnmark har hatt den svakeste veksten i sjømatnæringen. Dette kan forklares med den kraftige reduksjonen i sjømatnæringens omfang med en halvering av antall sysselsatte.

Forsiktig vekst i eksport av IKT-varer
I 2005 ble det eksportert IKT-varer¹⁰ for 12 mrd kroner fra Norge, med telekommunikasjonsutstyr som de viktigste eksportvarene. Det ble eksportert for 346 mill kroner fra Nord-Norge i 2005. Dette utgjorde 2,9 % av den totale eksporten av IKT-varer. Her var elektroniske komponenter det største enkeltproduktet.

Eksport av tjenester
Eksport av tjenester¹¹ fra Norge var på vel 200 mrd kroner i 2006, noe som utgjorde 22 % av den totale eksportverdien. Reiselivstjenester utgjorde 26 mrd kroner. Det finnes ikke statistikk på eksport av

Nexans AS har produksjonslokaler på Rognan og er ledende produsent av kraft- og telekommunikasjonskabler i Norge. De er verdensledende på undervannskabler.

tjenester på fylkesnivå. Beregninger anslår eksporten av reiselivstjenester fra Nord-Norge til rundt 3 mrd kroner i 2005¹².

Avtagende vekst i verdensøkonomien
Verdensøkonomien er inne i den kraftigste oppgangen siden begynnelsen av 1970-tallet. Veksten forventes å fortsette, men i 2007 forventes en avdempning i veksten hos de viktigste norske handelspartnerne. Årsaken er stigende rente i både EU og USA, og en strammere finanspolitikk i EU landene. I USA forventes lavere vekst i boliginvesteringene og privat forbruk. Fordi USA er verdens største importør vil en slik situasjon bidra til negative ringvirkninger i mange land. 80% av den norske eksportverdien går til land i EU, mens 4,5% går til USA. Ettersom EU har en betydelig ek-

sport til USA vil imidlertid redusert vekst i USA ha dempende effekter i mange EU land. Det vil i neste omgang kunne slå negativt ut på EU-landene sin etterspørsel etter varer fra Norge.

Kina – økende betydning
Kina har blitt EUs nest største handelspartner og er nå Norges største handelspartner i Asia. Norge importerer stadig mer klær, kontormaskiner, edb-utstyr og telekommunikasjonsvarer derfra, på bekostning av import fra blant annet europeiske land. Norge eksporterer blant annet olje, sjømat, metaller og maskiner til Kina. Eksporten fra Nord-Norge til Kina har økt i de senere år. Sjømat og jern og stål var de viktigste varegruppene i 2006. I mars 2007 ble det inngått en

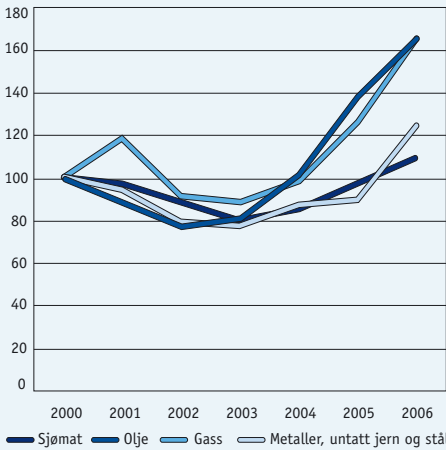
avtale om å vurdere og innlede forhandlinger om å etablere en frihandelsavtale med Kina.

Utfordringer for eksportbedrifter
Lønnsomheten i flere norske eksportorienterte bedrifter har bedret seg. Årsaken er blant annet sterk prisvekst på noen viktige eksportprodukter - deriblant raffinerte oljeprodukter, metaller og sjømat. Eksportvolumet av tradisjonelle varer forventes å øke med 4 % i 2007, mens markedsveksten er anslått til 6,9 %. Det forventes dermed at norske eksportører vil tape markedsandeler.

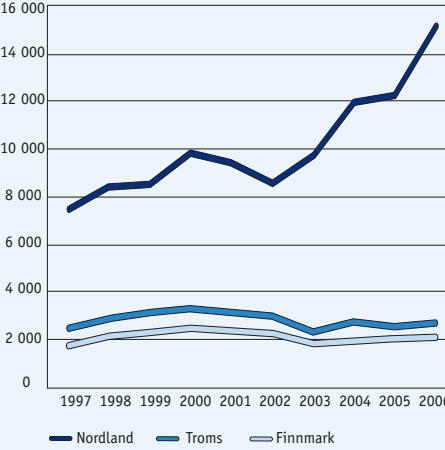
Konkurransesevnen i norske bedrifter, målt ved timelønnskostnader, er fortsatt svak etter flere år med høyere lønnsvekst enn hos handelspartnerne. Det forventes at lønnsveksten vil være høyere i Norge også i de kommende årene. Sterkere renteøkning i Norge enn hos våre handelspartnerne fører til høyere kronekurs og dermed redusert lønnsomhet i norske eksportbedrifter.

Kapasitetsutnyttelsen i flere eksportrettede næringer er relativt høy, blant annet innenfor produksjon av metaller og verkstedprodukter. Knapphet på kvalifisert arbeidskraft representerer også en stadig større utfordring for mange bedrifter. Dette betyr at eksportbedrifter ikke bare må hevde seg i konkurranse med bedrifter i utlandet, men også i konkurranse om arbeidskraft innenlands.

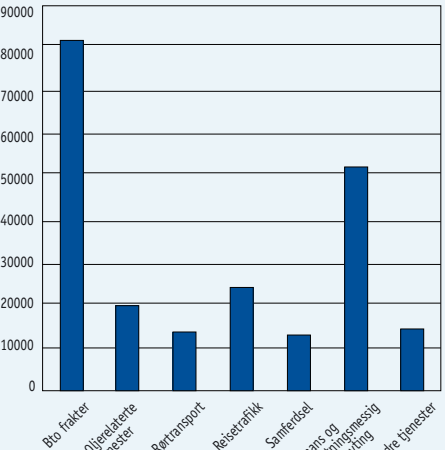
Figur 6 Prisutvikling på viktige eksportprodukt, 2000=100.

Figur 7 Eksport fra Nordland, Troms og Finnmark. Millioner kroner. Løpende kroner.

Figur 8 Eksportverdi, tjenestegrupper, 2006. Millioner kroner.

Tabell 4 Viktige varegrupper eksportert fra Nordland, Troms og Finnmark. Millioner kroner.

	Nordland		Troms		Finnmark	
	2006	Endring i % fra 2005	2006	Endring i % fra 2005	2006	Endring i % fra 2005
Sjømat	5 020	25	2 427	13,4	1737	3
Kjemiske produkter	1 757	8,7	19	-53	8	224
Maskiner og transportmidler	796	84,6	56	-5,2	9	8
Andre bearbejdede varer	7 103	22,5	76	-69	20	-29
Råvarer	344	-1,2	28	-4,5	297	-6,7

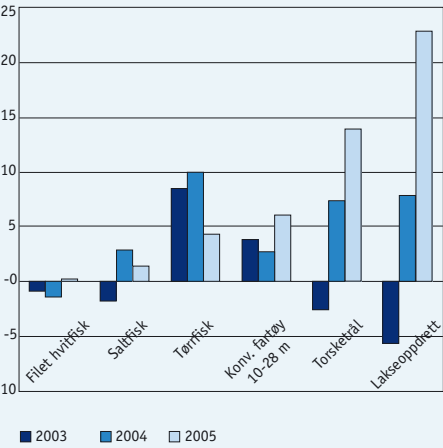
Forskjellene i lønnsomhet mellom bransjene i marin sektor er enorm. Lakseoppdrett oppnår historisk gode resultater, mens fiskeflåten har en viss bedring og fiskeindustrien fortsatt sliter.

Oppdrett viste rekordresultater i 2005. Høyere salgspriser i 2006 vil gi enda bedre resultater, med driftsmargin rundt 35 %. Fremtidsmarkedene indikerer stabil pris i 2007. Produksjonskostnadene falt i 2005, men fra 2006 forventes det spesielt økte fôr- og smoltpriser. Lønnsomheten svinger sterkt grunnnet stor produksjonsvekst i gode tider. Veksten begrenses på kort sikt av smolttilgangen og anslås å bli om lag 10 % i 2007. Vil næringen unngå overproduksjon denne gangen?

Torske- og sildefisket er de viktigste for nordnorske fartøy. Prisøkning på torsk har gitt bedring i driftsresultatene de siste årene. Pristrenden fortsatte i 2006 og hittil i 2007. Selv om sildeprisene har falt betydelig vil dette gi positive resultateffekter. Kjøp av strukturkvoter økte kapitalbindingen i flåten. Driftsforbedringene gir dermed lavere effekt på totalavkastningen. Regjeringen ønsker at ordningen med kvotekjøp skal fortsette, men med hjemfall etter 20 år. Denne begrensningen forventes ikke å gjøre kvoteomsetning vesentlig mindre attraktivt.

Fiskeindustrien i Nord-Norge produserer i hovedsak torskefilet, sild, reker, saltfisk og tørrfisk. Lønnsomheten har bedret seg noe og antall konkurser har falt. Likevel har de siste årene vært svært magre for store deler av industrien. Bedret produktmiks med vridning mot fersk fisk bidrar sammen med prisoppgang på filet til en viss bedring, mens prisøkningen på torskeråstoff trekker i motsatt retning. Rekeindustrien har gått fra 15 aktører til to på seks år på grunn av høye råstoffpriser og prispress i markedene.

Figur 9 Driftsmargin i marin sektor. Fordelt på bransje. 2003-2005.

Bedriftsstrukturen i norsk industri preges av små enheter. Rundt 65 % av bedriftene har under 10 ansatte. I Nord-Norge er det kun Nordland som har bedrifter med over 250 ansatte. Finnmark har, i motsetning til Nordland og Troms, hatt en nedgang i antall industribedrifter. Reduksjonen har vært på 8 % siden 2003, og har primært rammet fiskeindustrien.

Sysselsettingen i industrien i Nordland var på 9.375 personer i 2005, en nedgang på 13,8 % siden 2000. Nærings- og nytelsesmidler er den største industrien i Nordland med 32 % av industrissysselsatte i 2005. Metaller er nest størst, både i antall bedrifter og sysselsatte.

Sysselsettingen i industrien i Troms var på 4.290 personer i 2005, en nedgang på 15,9 % siden 2000. Også her har nærings- og nytelsesmiddelindustrien størst andel, med 48 %. Produksjon av maskiner og utstyr har hatt en vekst i sysselsettingen på 38,9 % siden 2000 og utgjorde en andel på 6,8 % i 2005.

Industriissysselsettingen i Finnmark var i 2005 på 2.176 personer. Dette er en reduksjon på nesten 28 % siden 2000. Nærings- og nytelsesmiddel industrien har hatt størst nedgangen med 51 %, men er fortsatt dominerende med 46 % av alle industriissysselsatte i 2005. Kun produksjon av mineralprodukter og transportmidler har opplevd vekst etter 2000.

Knappt 50 bedrifter i Nord-Norge driver produksjon av elektriske og optiske produkter, herunder IKT-varer. Dette utgjør 4,5 % av nordnorske industribedrifter, mot 8 % på landsbasis.

Sysselsettingen i reiselivet gikk ned i 2005, både i Nord-Norge og i landet, med noen få unntak. Det ene er kulturell tjenesteyting, som dekker alt fra museer og teater til zoologisk hage og naturreservat. Et annet er opplevelsesaktiviteter og -arrangement. Disse bransjene er svært små, men har hatt kontinuerlig oppgang fra 2002 til 2005.

Reiselivsnæringen er en viktig verdiskaper og sysselsetter i landsdelen. Den er imidlertid langt fra enhetlig, verken med hensyn til næringstilhørighet eller marked. Det sier noe om vanskene med å utarbeide en felles merkevare og å etablere et fylkesoverskridende markedsføringsorgan. I sitt positive scenario for Nord-Norge satte Econ som en premiss at landsdelen utarbeidet en felles merkevare.

Fylkene har utarbeidet ulike strategier for markedsarbeidet. Nordland opererer med merkevaren "Nordland - opplev verdens vakreste kyst", Troms med "En smak av det arktiske Norge" og Finnmark med "Norsk Lappland". Det er dermed en stor utfordring å utvikle en felles merkevare. Dessuten viser tall fra 2005 at fylkesselskapene hadde høyst ulik ressursmengde til rådighet; Finnmark hadde 5,5 mill kroner, Nordland 3 mill, mens Troms hadde 1,4 mill.

I mars 2007 sendte de tre fylkesselskapene ut en pressemelding hvor de sier at et felles prosjekt er inngått for "å utvikle en tydelig, attraktiv og relevant felles merkevareprofil".

Reiselivet i Finnmark markedsfører seg som "Norsk Lappland". Her fra Finnmarksløpet 2007.

Codfarmers ASA og Helgelandstorsk AS– ulike veivalg

Oppdrett av torsk er i ferd med å ta av etter lange startvansker. Bedret yngeltilgang de siste årene har sørget for en vekst fra 300 til 10.000 tonn fra 2000 til 2006. Nordland er en av hovedmotorene i utviklingen med sine 129 oppdrettstillatelser. Næringen er relativt ung og er i en fase med sterkt fokus på utvikling av kunnskap, teknologi og praksis. I en ung næring finner vi flere ulike strategiske tilnærminger til organisasjonsform, drift og finansiering. Tydelige ek-sponenter for ulike strategier er selskapene Codfarmers ASA og Helgelandstorsk AS.

Codfarmers har hovedsete i Gildeskål sør for Bodø. Selskapet satte ut sine første torskeyngel i 2003 og slaktet i 2006 1.300 tonn. Med fire lokaliteter i drift er de blant landets største. Det settes ut mye yngel som gir grunnlag for vekst de kommende årene. Torskeoppdrett er svært kapitalkrevende, og bankene er restriktive med utlån. Cod-

farmers valgte derfor å reise egenkapital gjennom en børsnotering. Driften administreres lokalt, mens toppledelsen har tilhold i Oslo.

Kvalitetssikringen som følger med børsnotering gir investorer trygghet, samtidig som det krever mye arbeid. Selskapet blir attraktivt for et nytt segment investorer, og tilgangen på kapital blir enklere. Børsnotering forbedrer også muligheten til å vokse gjennom fusjon og oppkjøp.

Helgelandstorsk har utspring i det lille øysamfunnet Lovund på Helgeland. Selskapet satte ut sine første yngel i 2005. Det har tre konsesjoner i drift og et forventet slaktekvantum i 2007 på 400 tonn. Selskapet har valgt å reise egenkapital i det regionale næringslivet og har mange lakseoppdrettere på eiersiden. Produksjonen skjer i datterselskap, hvor Helgelandstorsk deler eierskapet med

driftspersonell og andre lokale interesser.

Codfarmers legger opp til relativt rask vekst for å utnytte stordriftsfordeler, samt å bli leveringsdyktig i langsiktige markeder som etterspør større volum. Selskapet ønsker å kontrollere en stor del av verdikjeden. De kjøpte nylig et yngelanlegg og bygger opp markedskompetanse for direkte salg til store kunder innen retail, hotell og catering.

I Helgelandstorsk satser man på smådriftsfortrinn. Denne organiseringen gir korte beslutningsveier, nærhet til produksjonen og ansatte, mer attraktive arbeidsplasser og sterk legitimitet lokalt. Modellen med lokalt eierskap sees som et fortrinn når det kreves mye utviklingsarbeid og gevinsten ligger noe frem i tid. Når røkttere også er eiere, mobiliseres ekstra innsats og langsiktig engasjement.

Kongsberg Satellite Services AS (KSAT) – fra "pol til pol"

KSAT er en bedrift lokalisert i Tromsø, som leverer avanserte tjenester innen jordobservasjon og bakkestasjonstjenester. Bakkestasjoner finnes i Tromsø, på Svalbard, i Grimstad og Antarktis. Bedriften tilbyr tjenester innen kontroll og mottak av data fra satellitter i polare baner til satellitteiere og operatører over hele verden. Selskapet utvikler og selger tjenester som vær-, klima-, miljøovervåking og overvåking av aktiviteter i havområder. I 2006 hadde bedriften en omsetning på 135 mill kroner, hvorav 80 % ble omsatt i eksportmarkeder. KSAT har omkring 100 kunder i USA, EU, Japan og India. Det er rundt 70 ansatte ved bedriften.

1. mars 2007 kom mottaksstasjonen for satellittdata i Antarktis, TrollSat, i drift. KSAT er dermed det eneste selskapet i verden som har etablert en "pol-til-pol" løsning. De fleste satellitter som driver jordobservasjon befinner seg i polare baner og passerer begge polene på sin tur rundt jordkloden. Det betyr at KSAT nå kan øke antall nedlesninger. Dette vil gi kundene mye raskere tilgang til data/satellittbilder samtidig som satellittene blir sjekket oftere.

KSAT har en ideell lokalisering med hensyn til å utvikle sine tjenester, men det er lange geografiske avstander til kundene. Relasjonsbygging er viktig, men det innebærer mange kostbare reiser. Likevel er kunde-

besøk viktig fordi det tilrettelegger for økt kulturforståelse. Med den utfordringen det er å betjene kunder i internasjonale markeder må fremtidens nyansatte ha flere typer kompetanse: høy teknologisk kompetanse, forretningsmessig erfaring, gode engelsk-kunnskaper samt erfaring med og forståelse av ulike kulturer.

Et senter for kundeservice kontrollerer og styrer kvaliteten på alle leveransene. Senteret har ansvar for å gi beskjed til kunden hvis det skjer noe uforutsett som påvirker avtalte leveranser. Å utvikle langsiktige relasjoner til kundene koster penger, men det er billigere å opprettholde slike relasjoner enn å finne og etablere nye.

Den som intet våger, intet vinner

Det lokale næringslivet opplever stadig større internasjonal konkurranse. Lokale bedrifter må evne å tilpasse seg endringer i rammebetingelser, etterspørselsforhold og trender, samt å ta i bruk ny teknologi og kunnskap. EUs nye tjenstedirektiv kan bety økt import av tjenester til Nord-Norge og større konkurranse for nordnorske tjenesteytende bedrifter, men samtidig også nye muligheter.

Det er ofte glidende overganger mellom sektorer som selger sine produkt på internasjonale markeder og sektorer som avsetter det de produserer på nasjonale, regionale og lokale marked. Her skal vi konsentrere oss om sektorer og bedrifter som i hovedsak produserer for det innenlandske markedet.

Hvilke betingelser har bedrifter som selger sine varer og tjenester på lokale og regionale markeder? Hvordan ser markedsutsiktene deres ut de neste årene? Hva blir disse bedriftenes utfordringer i årene som kommer?

Flere betjener lokale markeder

De aller fleste arbeidstakere jobber i bedrifter som i hovedsak betjener det lokale og regionale markedet. Dette gjelder både for landet som helhet og i enda større grad for de nordnorske fylkene (Figur 10). Nærmere 2/3 av alle sysselsatte i Nord-Norge jobber i bedrifter som i hovedsak betjener nærmarkedene, mens andelen på landsbasis er vel 60%¹³. I tillegg har de nordnorske fylkene en større andel sysselsatte i skjermede næringer som primær-

næringene landbruk, skogbruk og fiske. På regionnivå er det noen variasjoner. Typiske industritunge regioner, som Mosjøen og Mo i Rana, har klart lavere andel av de sysselsatte i næringer som betjener lokale og regionale marked. Byregioner som Bodø og Tromsø har større andel sysselsatte i nasjonalt rettede næringer, mens for eksempel Vadsø og Midt-Troms har større andel innenfor skjermede næringer.

Fra 2002 har tendensen vært at sysselsettingen i eksportrettede næringer går ned, mens den øker i næringer som selger på lokale og regionale marked. Også sysselsettingen i de skjermede næringene går ned. Dette gjelder både på landsbasis og i Nord-Norge.

Det er altså stadig færre personer som produserer det som eksporteres. Er eksporten stor nok til å dekke kostnadene ved det vi importerer, er ikke dette noe problem. Tvert imot blir det da flere bedrifter og sysselsatte tilgjengelig til å dekke befolkningens behov for varer og tjenester, lokalt og nasjonalt.

Økt privat forbruk

I en høykonjunktur, som norsk økonomi er inne i nå, vil privat etterspørsel vokse. Mye av det vanlige lønnstakere tjener brukes på varer og tjenester fra lokalt og regionalt næringsliv. Dermed vil bedrifter som betjener lokale og regionale marked kunne forvente en fortsatt høy etterspørsel. En indikator er inntekten i norske husholdninger, som steg med 5,5% fra 2004 til 2005. Veksten var litt lavere i 2006, mens det ventes en høy inntektsvekst i 2007.

Mange nye tjenestebedrifter

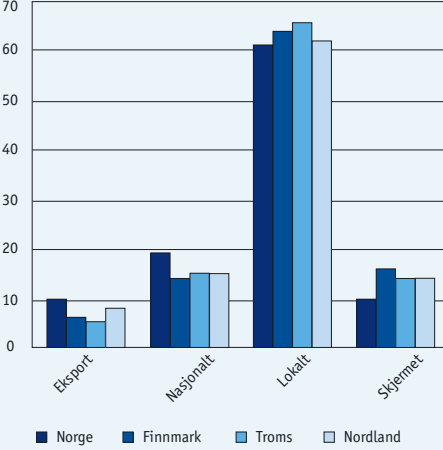
Nyetableringer er en indikator for hvordan konkurransen i en bransje utvikler seg. Et høyt antall nyetableringer øker konkurransen i en bransje. Dette resulterer gjerne i at enkelte går konkurs, mens andre velger å avvike. De mest effektive bedriftene er som oftest de som overlever. Det betyr igjen lavere produksjonskostnader i bransjen, noe som enten kan gi økt overskudd eller redusere prisene for å øke etterspørselen. Høye driftsmarginer vil vanligvis trekke til seg nye bedrifter i en bransje. Samtidig vil høy etableringstakt

Tabell 5 Egenkapitalfond rettet mot bedrifter i Nord-Norge, disponibel kapital i mill kr, 2006.

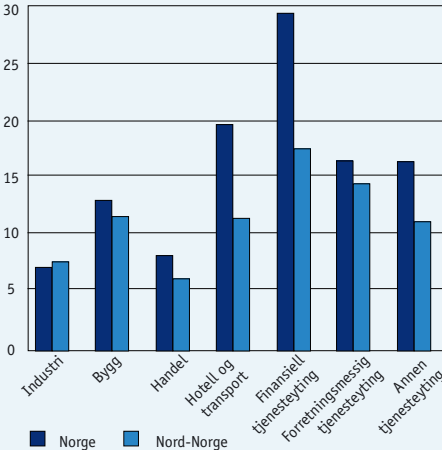
	Nord-land	Troms	Finn-mark	Nord-vest Russ-land*
Eksisterende fond	78	31	81	236
Fond etablert i 2006 og under etablering i 2007	250	435	-	-
Totalt	328	466	81	236

* Fond under Innovasjon Norge som skal gi støtte til bedrifter fra hele landet som ønsker å etablere seg i Nordvest Russland og Øst-Europa.

Figur 10 Sysselsetting fordelt etter hvor sektorene avsetter produktene sine, %, 2005.

Figur 11 Andelen nyetablerte bedrifter etter bransje, for bedrifter med ansatte, 2006.

Lokale kulturaktører i Finnmark så en mulighet og satset. Filmen Kill Buljo hevder seg i sterk konkurranse.

skjerpe konkurransen og øke sannsynligheten for konkurser.

For landet sett under ett var det tjenesteytende bransjer og hotell og transport som hadde de høyeste etableringsratene i 2006 (Figur 11). Dette er bransjer som i hovedsak opererer på nasjonale, regionale og lokale markeder. Også i Nord-Norge var etableringsraten i 2006 høyest innenfor tjenesteytende næringer. Likevel lå den betydelig lavere enn for landet som helhet. Særlig innenfor finansiell tjenesteyting var etableringsraten vesentlig lavere. Innenfor forretningsmessig tjenesteyting var etableringsraten bare litt under landsgjennomsnittet og relativt lik i de tre nordligste fylkene. Industri og bergverk hadde derimot høyere etableringsrate i Nord-Norge. Det gjelder særlig for Finnmark, og delvis for Troms, mens Nordland lå på landsgjennomsnittet.

Det er regionale forskjeller også, og det er helt klart at det er byregionene som har den høyeste etableringstakten. I Tromsø er den aller høyest, tett fulgt av Bodø og Alta. Andre regioner med høy etableringstakt er Narvik, Finnsnes og Harstad. Tradisjonelle industriregioner, som Mo i Rana, Mosjøen, Sandnessjøen og Hammerfest, ligger klart lavere.

Tilgang på kapital

Det har blitt hevdet at tilgangen på egenkapital har vært dårlig for nordnorske bedrifter¹⁴. At landsdelen har hatt få store,

kapitalsterke foretak og egenkapitalfond underbygger dette. Nå er dette i ferd med å endre seg. Bare det siste året (2006-2007) er det etablert fond med en samlet forvaltningskapital på nærmere 700 mill kroner. Dette er friske penger som er disponibel for investeringer i nordnorske bedrifter. I tillegg kommer en rekke mindre fond som har eksistert i lenger tid. Tabell 5 gir en oversikt over disponibel kapital fordelt på fond etter hvor de er lokalisert. Fond lokalisert i Troms har tilsammen en forvaltningskapital på 466 mill kroner. Mye av disse midlene har kommet til det siste året, hvor SpareBank1 Nord-Norge har opprettet et fond på 180 mill kroner, og Innovasjon Norge skal etablere et nytt såkornfond i Tromsø med egenkapital på 255 mill kroner i løpet av 2007.

I Nordland ble KapNord Fond etablert i 2006. Det har en egenkapital på 250 mill kroner og administreres fra Bodø. I Nordland fantes flere fond med en samlet disponibel kapital på nærmere 80 mill kroner fra før. I Finnmark er det 4 eksisterende fond som disponerer vel 80 mill kroner. Da Innovasjon Norges fond for bedrifter som vil etablere seg i Nordvest-Russland ble startet, var det en uttalt hensikt at disse spesielt skulle ta hensyn til næringslivet i Sør-Varanger som var i en omstillingsfase etter nedleggelsen av jernverket.

Forvaltningskapitalen i de nordnorske fondene er på til sammen 1,15 mrd kroner. Da er fondene for støtte til etableringer

i Nordvest-Russland holdt utenfor. Per oktober 2006 var den samlede disponible kapitalen i fondene 875 mill kroner.

Regionalmeldinga

Det har vært hevdet at fylkeskommunene ikke har de nødvendige virkemidler for effektivt å få til regional utvikling, selv om de er i partnerskap med andre viktige aktører, bl.a. Innovasjon Norge, partene i næringslivet og kommunene. I Regionalmeldinga (St. meld 12 2006-2007) legger regjeringen opp til at forvaltningsnivået mellom stat og kommune, kalt ”region”, skal reformeres på to måter for å bedre dette. Det skal få overført statlige oppgaver innen samferdsel, næringsutvikling, landbruk, miljøvern, planlegging, marin sektor, forskning og utdanning og kultur. I tillegg kan grensene endres og/eller fylker slås sammen til større regioner.

Legitimiteten til regionnivået ligger i å håndtere oppgaver som angår flere enn én kommune, som krever mer ressurser enn hva en enkelt kommune har, eller å høste av stordriftsfordeler som et større befolkningsgrunnlag gir. Regionstørrelsen bør ta hensyn både til rasjonell tjenesteproduksjon og praktisk og demokratisk kobling til kommunene. Samtidig bør de bli enheter med nødvendige ”verktøy” og partnere for å få til en god regional utvikling. En slik utvikling krever en ganske stor aktør med nok ”muskler”, som også er liten nok til å kjenne lokale fortrinn og forutsetninger i kommunene. Både befolkningsstør-

relse og geografi (avstander) er relevante kriterier.

Finnmark kan kanskje sies å være en naturlig region ut fra avstandene i fylket, men befolkningen er liten ifht rasjonell tjenesteyting. Nordland preges også av lange avstander, men klarer seg med en langt mindre andel offentlig ansatte enn Finnmark. Hittil har debatten manglet skikkelige analyser med fokus på regionenes funksjonalitet og hvilket tjenestetilbud de kan tilby.

Samtidig som omdanninger av fylker til regioner diskuteres for fullt, etableres nye fylkesbaserte partnerskap for regional utvikling i alle de nordnorske fylkene. Formålet med VRI-ordningen (Virkemidler for regional FoU og Innovasjon) er å bedre samarbeidet mellom offentlig virkemiddelapparat, næringsliv og FoU-miljø. Et annet offentlig virkemiddel for Bodø og Tromsø er RDA-II midler (kompensasjon for endring i den regionalt differensierte arbeidsgiveravgiften). Det er en pågående diskusjon om disse midlene bør brukes til regional næringsutvikling eller som kompensasjon direkte til bedriftene som har fått økte utgifter etter avgiftsendringen. Føringen fra Kommunal- og Regional Departementet er at de skal kompensere områder. Dette taler for at RDA-II bør brukes regionrettet og mot de mer konkurransutsatte bransjene som ikke kan velte avgiftsøkningen over i prisene og dermed på kundene.

Statlige føringer

Selv om regionene får overført myndighet fra staten på en del områder, vil statlig politikk fortsatt være svært viktig for Nord-Norge. Dels er det fordi bevilgningene til kommuner og fylker betyr svært mye. De siste årene har andelen sysselsatte i offentlig sektor i Nord-Norge falt, men er fortsatt høyere enn i landet ellers (43% mot 34%). Bevilgningskutt til kommuner, fylkeskommuner og sykehus har vært

viktig her. Bedrifter som hovedsakelig leverer til konsum lokalt er sårbare for det offentliges innkjøpspraksis og nedgang i folketallet i sitt markedsområde. Med fortsatt sentralisering i Nord-Norge, vil noen steder bli for små til at lokale tilbydere av varer og tjenester kan overleve der. De bedriftene som evner å utvide sitt markedsområde, enten gjennom gode logistikk-løsninger for sine produkter, eller ved å rasjonalisere driften og utnytte stor-driftsfordeler, blir vinnere i utviklingen.

Viljen til å støtte primærnæringene, direkte og indirekte, har blitt svakere over mange år. Den sittende regjeringen har, så vel i Soria Moria-erklæringen som senere, signalisert en annen holdning.

Figur 12 viser utvikling i sysselsetting i primærnæringene og relatert industri i Nord-Norge i perioden 2000-2005. I 2005 var det ca 7150 personer sysselsatt i fiske og fangst i Nord-Norge. Det var en nedgang på over 1200 fra år 2000. I landbruket var tilsvarende tall 6300 i 2005, en nedgang på mer enn 700, mens fiskeindustrien sysselsatte ca 3850 personer i 2005, over 1100 færre enn i 2000. Totalt antall sysselsatte i Nord-Norge var praktisk talt uforandret fra 2000 til 2005.

I alle kommunetypene går antall sysselsatte ned i primærnæringene og fiskeindustrien, selv om det er økning i noen enkeltkommuner. Ikke overraskende er sammenhengen mellom utviklingen i primærnæringene og utviklingen totalt klarest for Periferi II kommunene. Analyser viser at sysselsettingsendringer i primærnæringene forklarer over 60% av endringene i total sysselsetting på kommunenivå i Periferi II kommuner. Tilsvarende tall for Periferi I kommunene er ca 40%. For de andre kommunetypene er det ingen klar sammenheng. For Periferi I og II kommunene betyr altså utviklingen i primærnæringene mye for utviklingen generelt.

Globalisering og liberalisering

Økt globalisering og nedbygging av handelshindringer fører til at skillet mellom bedrifter som produserer for lokale, nasjonale og internasjonale markeder viskes ut. Lokale og regionale bedrifter må i økende grad konkurrere med avdelingskontorer og underavdelinger av større nasjonale og internasjonale kjeder og selskap. Hvor sterk denne konkurransen blir, avhenger av hvor fri flyten av varer og tjenester som omsettes i de lokale og regionale markedene er. Økt internasjonalisering vil også få betydning ved at lokale bedrifter får økte krav om å ta i bruk ny teknologi og kunnskap for å kunne være konkurransedyktig i forhold til utenlandske konkurrenter.

EU's tjenstedirektiv

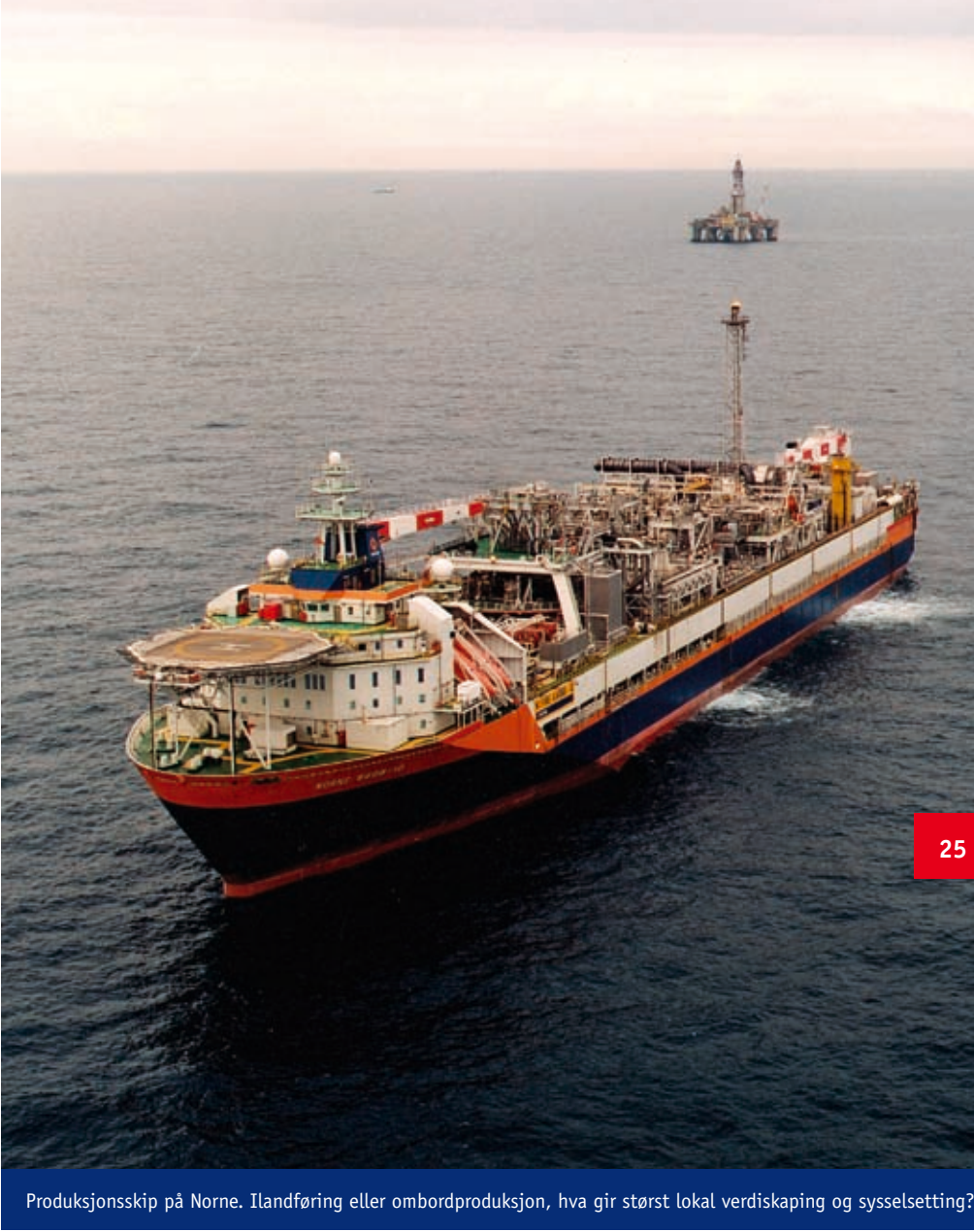
Privat tjenesteproduksjon står for rundt halvparten av verdiskapingen i Norge. Andelen for Nord-Norge er noe lavere. Norge har en relativt åpen tjenestesektor, og vi importerer langt mer tjenester enn vi eksporterer. Dette er typisk for små land, som ikke har tilstrekkelig tilgang på ressurser, som f eks arbeidskraft, til å tilby alle former for etterspurte tjenester. Handel med tjenester gir dermed mulighet for spesialisering og utnyttning av komparative fortrinn.

EU-land som Tyskland, Storbritannia og Sverige er våre viktigste handelspartnere for tjenester. De siste årene har imidlertid handelen med tjenester innenfor EU stagnert. Priser på tjenester spriker fortsatt mye mellom de ulike landene. I dette ligger det et potensial for vekst. EU har i den sammenheng utformet et tjenstedirektiv (Directive 2006/123/EC) som skal gi friere flyt av tjenester mellom medlemslandene.

Det opprinnelige direktivet gikk lenger enn mange medlemsland ønsket i å bygge ned handelsbarrierene. Derfor ble det lagt frem et revidert direktiv i desember 2006. Her er en lang rekke næringer, herunder finansielle tjenester, forsikrings-

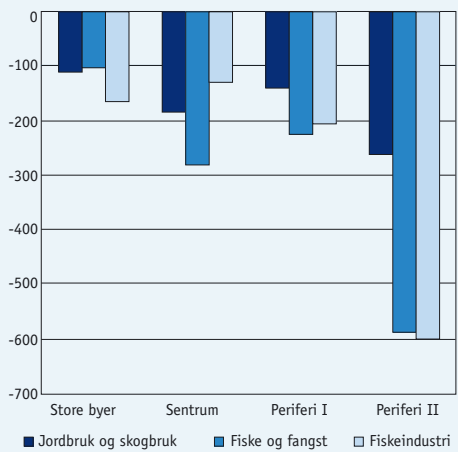
og pensjonsfond, sosiale tjenester som barnehager, helsetjenester og utdanning, elektronisk kommunikasjonstjenester og audiovisuelle tjenester (kino, filmproduksjon) unntatt. Videre er opprinnelsesland-prinsippet modifisert. Det ga bedrifter anledning til å følge lønns- og arbeidsforholdsreguleringer i hjemlandet også når de opererte i utenlandske markeder. Svært mange kritiserte dette og mente det ville føre til sosial dumping. Det reviderte direktivet gir vertslandet større muligheter til å håndheve nasjonale reguleringskrav. Til gjengjeld forplikter alle landene seg til å rapportere hvilke nasjonale særkrav som gjelder for å starte og utøve tjenestevirksomhet i deres land. Disse opplysningene skal lagres sentralt i EU og være hurtig og enkelt tilgjengelig for både næringsliv og forvaltning.

Ut fra det opprinnelige forslaget ble innføringen av tjenstedirektivet anslått til å kunne føre til en vekst på 10% i Norges handel med tjenester med EU-land. Det reviderte tjenstedirektivet endrer ikke vilkårene for arbeidstakere fra EU-land på oppdrag i Norge, men vil kunne føre til at det kommer flere tjenesteytere hit. Dette vil i særlig grad gjelde innenfor de bransjene som ikke er unntatt fra reglene i direktivet som for eksempel forretningsmessig tjenesteyting, varehandel og bygg og anlegg. Dersom direktivet blir vedtatt i 2007 vil det tre i kraft først i 2010.

Produksjonsskip på Norne. Ilandføring eller ombordproduksjon, hva gir størst lokal verdiskaping og sysselsetting?

Figur 12 Endring i sysselsetting i ulike primærnæringer, etter kommunetyper. (2000-2005)

Inndeling av kommunetyper i Nord-Norge

Bykommuner:

Bodø, Narvik, Harstad, Tromsø, Rana, Alta.

Sentrumskommuner er:

Brønnøy, Alstahaug, Vefsn, Fauske, Vestvågøy, Vågan, Sortland, Bardu, Målselv, Lenvik, Nordreisa, Vadsø, Hammerfest, Nordkapp, Sør-Varanger.

Periferikommuner I er:

Bindal, Sømna, Herøy, Leirfjord, Grane, Hattfjelldal, Nesna, Hemnes, Meløy, Saltdal, Hamarøy, Tysfjord, Ballangen, Hadsel, Kvæfjord, Skånland, Lavangen, Salangen, Sørreisa, Lyngen,

Storfjord, Skjervøy, Kautokeino, Porsanger, Karasjok, Tana, Nesseby, Båtsfjord.

Periferikommuner II er:

Vega, Vevelstad, Dønna, Lurøy, Træna, Rødøy, Gildeskål, Beiarn, Skjerstad, Sørfold, Steigen, Lødingen, Tjeldsund, Evenes, Røst, Værøy, Flakstad, Bø, Øksnes, Andøy, Moskenes, Bjarkøy, Ibestad, Gratangen, Dyrøy, Tranøy, Torsken, Berg, Balsfjord, Karlsøy, Kåfjord, Kvænangen, Vardø, Loppa, Hasvik, Kvalsund, Måsøy, Lebesby, Gamvik, Berlevåg.

Energi

Barentshavet fremheves som Norges neste oljeprovin, og regjeringen utpeker landsdelen til sitt viktigste strategiske satsningsområde, men hva skjer innen denne viktige næringen?

Oljefunnene i nord gir økt grobunn for å hevde at ”nå kommer oljevirksheten nordover”. ENI Norge fant mer olje ved avgrensingsbrønnene på Goliat, og oljedirektoratets beregninger tilsvarer 250 millioner fat oljeequivalenter. Dette tilsier investeringer på 20 mrd i 2006 kroner, og en driftsfase på 12-15 år. Hydros leteboring på Nucula ga også olje- og gassfunn. I en regionalpolitisk kontekst kan en feltutbygging av Goliat og Nucula sees i sammenheng, både fordi ENI har eierandel i Nucula (30%) og at avstanden på 110 km mellom feltene muliggjør en felles utbyggingsløsning. Gassfeltet Snøhvit inneholder olje, og det er et sterkt politisk

trykk på eierne for å ta ut oljen som representerer statlige inntekter på 30-35 mrd kroner.

De feltene oljeselskapene virkelig har interesse for ligger imidlertid fra Vesterålen og sørover. Disse er definert som særlig verdifulle og sårbare områder. Jamfør Stortingsmeldingen om Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten vil de ligge uberørt i denne stortingsperioden.

StatoilHydro la i mars frem sin organisasjonsmodell, og setningen ”Driftsorganisasjonen deler norsk sokkel i tre områder som skal ledes fra Stavanger, Bergen og Stjørdal” fikk aktører i nord til å ta frem kolonibegrepet. Med politisk påtrykk fra nord forsøkes det å stadfeste Harstads stilling som oljehovedstad. ENI har offentliggjort at de vil etablere et kontor i

Finnmark snarlig, og at valget står mellom Hammerfest og Alta. BP skal etablere seg i Sandnessjøen og Brønnøysund. Det lille selskapet Discover Petroleum flyttet virksomheten fra Stavanger til Tromsø. Utgangspunktet for selskapet med 12 ansatte, er å være et leteselskap. Virksomheten er konsentrert om teknologien Petro Marker, som de har norsk enerett på. Selskapet ble i 2006 prekvalifisert som rettighetshaver på norsk sokkel.

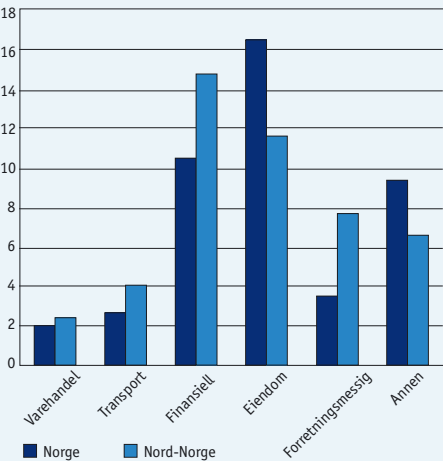
Flere norske aktører retter blikket mot Nordvest-Russland. Nordnorske bedrifter som Akvaplan Niva, Bedriftskompetanse, Reiersen og SpareBank 1 Nord-Norge har eller er i ferd med å etablere kontorer i Murmansk. På russisk side er det etablert et leverandørnettverk, Murmanskshelf. Her deltar nå 14 norske bedrifter, 10 av dem lokalisert i Nord-Norge.

Svært mye av privat tjenesteyting er rettet inn mot lokale og regionale marked. I 2005 representerte privat tjenesteyting 26% av sysselsettingen i Nord-Norge, mot 34% på landsbasis. Her skal vi fokusere på lønnsomheten i sektoren (Figur 13).

Bank, forsikring og eiendom/utleie opererer med de høyeste driftsresultatene, mens forretningsmessig og annen privat tjenesteyting følger deretter. Lavest ligger varehandel. Sammenligning med tilsvarende tall på landsbasis viser noe av samme tendens. Årsaken til at bank har lavere driftsresultat på landbasis er at en del nyetablerte banker sørpå ligger lavt. De største bankene i landet har alle svært gode driftsresultat. Ellers ligger eiendom og annen privat tjenesteyting høyere på landbasis. For sistnevnte skyldes det blant annet gode resultat innenfor media, spesielt radio og TV.

Det er flere årsaker til de gode resultatene for bankene. I tillegg til at konsesjonskrav medfører en viss etableringshindring er banktjenester en av de tjenestene der kundene er mest trofaste. Svært mange holder seg til sin tradisjonelle bank, selv om andre banker tilbyr høyere innskuddsrente, bedre lånebetingelser eller er gebyrfrie. Tall fra Norges Bank viser at norske bankkunder i 2005 betalte rundt 5 mrd kroner i gebyrer. De bankene som tar gebyrer har i alt 2,1 millioner nettbankkunder. Det betyr at hver av disse kundene i snitt betaler 2400 kroner i gebyrer. Her er det likevel en endring på gang. Tall fra Finansnæringens hovedorganisasjon viser at i underkant av 10% av kundene byttet bank i 2005, mens andelen steg til 15% i 2006. Det kan være en indikasjon på at bankkundene er i ferd med å bli mer prisbevisste og mindre trofaste.

Figur 13 Driftsresultat i % av omsetning, for de største bedriftene i privat tjenesteyting i 2005.

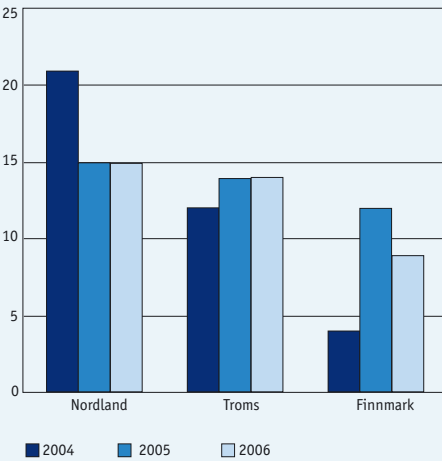
Flere forhold tyder på at nordnorsk byggebransje har nådd toppen for denne gang. Med mangel på arbeidskraft og byggematerialer og fortsatt høy prisvekst, dempes både byggetakt og investeringslyst for nye prosjekter.

Omsetningen i bransjen var større i Troms og Nordland siste halvdel av 2006 sammenlignet med samme periode året før, men mindre i Finnmark. Det var likevel registrert færre igangsatte boliger i Nordland og Troms i januar 2007 enn i januar 2006, men flere i Finnmark. Det samme gjelder for registrert igangsatt byggeareal. Dette skyldes nok forsinkelse i registrering av igangsatte bygg. At snittarealet på igangsatte boliger har gått klart opp i Nordland og Troms, kan bety at andelen av de mest spekulative prosjektene, med de minste leilighetene, går ned.

Av utlendinger har særlig polakker dekket en del av det økte arbeidskraftbehovet. Søknader fra polakker om norsk arbeidstillatelse økte fra 24.000 i 2005 til 39.000 i 2006. 9.000 av disse var førstegangstillatelser. Det meldes nå om boom i polsk byggenæring, og lønnsvekst på 15% siste år¹⁵. Med den allmenngjorte tariffavtalen innenfor byggfagene i Norge, får polakker imidlertid fortsatt langt høyere lønn her enn i Polen. Videre tilgang av utenlandske arbeidere avhenger av markedet i hele Norden, men også av sosiale og sikkerhetsmessige forhold på norske byggeplasser. Enkelte aviser har omtalt forhold på noen norske byggeplasser som ”ghetto-tilstander”. Både arbeidsgivere og arbeidere har et ansvar for å motvirke dette.

Til tross for gode tider i byggebransjen har antall konkurser steget med 18% fra 2005 til 2006 på landsbasis. I Nord-Norge har imidlertid antall konkurser gått ned med 7% i samme periode (Figur 14).

Figur 14 Antall åpnete konkurser i byggebransjen.

Pumpeteknikk Nord AS – mot nye markeder

Pumpeteknikk Nord AS på Melbu er en ledende aktør innen produksjon, montering og service av pumpestasjoner og vannverk i Nord-Norge. Bedriften ble etablert første gang i 1987 og har i dag 12 ansatte og 2 lærlinger. Siden 2005 har bedriften vært eid av de ansatte og konsernet ABS som eier 10 % av aksjene. I 2006 hadde bedriften en omsetning på 33,5 mill kroner, som innebar en dobling fra 2005. Bedriften er eneforhandler av ABS/Pumpex i Nord-Norge, og leverer varer og tjenester til kommunaltekniske anlegg, fiskeri, havbruk, tungindustri og energiverk. Bedriften

betjener primært Nord-Norge. Gjennom 20 års bransjeerfaring har den opparbeidet seg en solid posisjon på det nordnorske markedet for pumpestasjoner, vannverk og vannrenseanlegg. Bedriften har en høy kompetanse på industriell rørlegging. Den kjennetegnes av en komplett leveringslinje som inneholder planlegging, produksjon, montering og service. Viktige konkurrenter er lokalisert i Nord- og Sør-Trøndelag.

Som et ledd i å styrke sin posisjon ytterligere, satser bedriften på å spesialisere seg som en nisjeleverandør til olje- og

gassindustrien på norsk sokkel. Som en del av denne strategien har bedriften satt i gang et samarbeidsprosjekt med andre bedrifter i Vesterålen og Lofoten som har komplementær kompetanse deriblant bedrifter som betjener skipsindustrien. Når samarbeidet er etablert med lokale aktører, vil neste steg være å identifisere strategiske samarbeidspartnere nasjonalt. Formålet er å inngå i viktige samarbeidsrelasjoner som bidrar til at bedriften lykkes med å komme i forhandlingsposisjon som leverandør til olje- og gassindustrien.

Demas AS – fra Dyrøy til Kina

Demas AS ble etablert i 1989 og leverer produkter og tjenester innen elektromekanikk, automasjon, prosessstyring og ingeniørtjenester. Produksjonslokalene er i Brøstadbotn i Dyrøy kommune. Bedriften har også avdelingskontor i Harstad og på Jevnaker. Av de 30 ansatte har åtte ingeniør- eller sivilingeniørutdanning. Personalet består også av teknikere og fagfolk med skipsautomatikksertifikat og montørsertifikat.

Produktspekteret har blitt bredere, og de teknologiske utfordringene har økt. Dette har en sammenheng med at kundenes krav til kvalitet og nye teknologiske løsninger er i kontinuerlig endring. Kundene er elektroinstallatører, industri, fiskeri og oppdrett og kommune- og statsbedrifter. Norge har vært det viktigste markedet så langt, men bedriften har også oppdrag i utlandet. Demas har satt i gang en langsiktig satsing på internasjonalisering. Som et ledd i dette har de ansatt en person fra Kina med sivilingeniørutdanning fra Narvik. Det vil

gjøre det lettere å etablere direkte kontakt med forretningspartnere i Kina. Bedriften jobber aktivt med å utvikle en fremtidsrettet og levedyktig arbeidsplass. Som et ledd i dette vektlegger bedriften oppdatering av ansattes kompetanse. Bedriften har et aktivt samarbeid med utdanningsinstitusjoner fra barne- og ungdomsskole, videregående skole, høyskole og FoU miljø. Dette er gjort for å rekruttere nye arbeidstakere med høyere utdanning innen realfag, samt promotere bedriften som en interessant arbeidsplass.

- 1 Kilde: Norges Banks regionale nettverk.
- 2 Framskrivninger fra SSB viser også dette, ØA 6/2001.
- 3 Lokaliseringskoeffisienten viser andelen sysselsatte i kompetansesektoren i en region i forhold til andelen i landsdelen totalt. Om de sysselsatte i kompetansesektoren var jevnt fordelt ville alle regionene få en lokaliseringskoeffisient på 1. Lokaliseringskoeffisienter større enn 1 betyr at regionen har en større andel sysselsatte i kompetansesektoren enn landsdelen.
- 4 Techpoleindeksen er lokaliseringskoeffisienten multiplisert med regionens andel av de sysselsatte i kompetansesektoren i landsdelen.
- 5 Gjennomsnittlig årlige antall nyetableringer 2001-2006 pr 1.000 innbyggere i yrkesaktiv alder.
- 6 Det var en nedgang i eksporten av sjømat til Russland i 2006. Den russiske veterinærtjenesten la ned forbud mot å importere fersk fisk fra Norge fra 1 januar 2006, noe som rammet laks og ørret spesielt, inntil lakseslakteriene igjen blir godkjent av russiske inspeksjoner.
- 7 Solberg, 2005.
- 8 Attaway og Humphrey, 1996; Bello et al., 2003; Usunier og Lee, 2005.
- 9 Alteren, 2007.
- 10 IKT-varer inngår i kategorien tradisjonelle varer (fastlandseksporten).
- 11 Tjenester defineres som følger: All form for virksomhet anses som tjeneste, bortsett fra kjøp og salg av handels- og produktionsvarer. Eksport av tjenester omfatter alle salg av tjenester til utenlands kjøper, selv om tjenesten nødvendigvis ikke føres fra Norge til utlandet (Statistisk sentralbyrå).
- 12 Tallene er basert på fordelingen av gjestedøgn i fylkene (NHO Reiseliv, Nord-Norge).
- 13 Vi regner da ikke med sysselsetting innenfor offentlig administrasjon, forsvar, og trydeordninger underlagt den offentlige forvaltning.
- 14 Innholdet her bygger på følgende rapport: Alteren, Gro (2006) En kartlegging av behovet for et ”Nordområdefond” for næringslivet. Rapport nr 14, Norut Samfunnsforskning AS, Tromsø
- 15 Line Eldring og Paulina Trevena: Polsk byggenæring i bevegelse. Fafo-notat 2007:05

